

A
PRAGMATIKA SANCTIO
ÉS
A HÁZI TÖRVÉNYEK.

A Magyar Jogászegyletben 1903. évi január 21-én folytatott vita

Dr FERDINANDY GEJZA ÉS Dr SCHILLER BÓDOG
ELŐADÁSÁVAL.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

Sajtóhibák

7. oldal alulról 10. sor «ez» helyett «az».
8. « « 16. « «provinciorum» helyett «provinciarum».
9. « « 11. « «cikkely» elé jön 1.
15. « « 9. « «felolvasási» helyett «felolvasása».
17. « felülről 2. « «natione» helyett «ratione».
19. « alulról 3. « 1741 helyett 1790.
27. « « 12. « «az» után «az».
32. « « 12. « «az» elé «ez».

Dr. Ferdinándy Géza :

T. Teljes-ülés !

A magyar trónöröklési jog egyike a magyar közjog legérdekesebb, bár legkevésbé kifejtett kérdéseinek. Igen örvendtem tehát annak, hogy Jászi Viktor i. t. kartársunk ezen kérdést «A pragmatica sanctio és a házi törvények» című felolvasásának tárgyává tette. De a midőn itt az ő eredeti felfogását előnkbe tárta, az igazat megvallva, meg voltam lepve, mert ily felfogását az 1723. évi törvényeknek magyar közjogásztól nem vártam voltam.

Az ő felfogása azonban sokkal nagyobb tudományos apparatussal volt felszerelve, semhogy az általa kifejtett álláspontnak ex abrupto czáfolatába bocsátkozhattam volna; a miért is jobbnak láttam megvárni, a míg az értekezés sajtó útján is közzé lesz téve; mert nem tartom helyesnek, fontos közjogi kérdéseket felületesen tárgyalni, mivel ez gyakorta nem a kérdés tisztázására, hanem összebonyolítására vezet.

A felvetett kérdéstről tartandó felolvasásom bejelentésében Polner Ödön i. t. kartársam által megelőztetvén, azzal a szándékkal jöttem az ő felolvasására, hogy ha szükséges lesz, felszólalok. De mivel a vita folytatása közmegegyezéssel elhalasztott, írásban bátorkodom a t. teljes-ülés elé terjeszteni a magam felfogását és nézetét, mely a Polner nézetével igen sokban egyező, de attól némileg eltér s a Jászi felfogásában még sok oly okból is tévedést lát, a mely okokat Polner figyelemre nem méltatott.

A magam részéről nagy köszönettel tartozom Polner Ödön kartársamnak, hogy beható tanulmányok alapján az 1723. évi 2. t.-cz. helyes értelmének a megállapítását és az eddigi közkeletű felfogásnak, a melyet általában magam is hirdettem és követtem, a megvédelmezését tette felolvasása czéljává, mert

ez által az én helyzetemet igen megkönnyítette, mivel felmentett attól, hogy én is grammatikai magyarázatokba bocsátkozzam. De azt hiszem — köszönettel tartozik neki minden magyar közjogász, mivel a kérdést több felől megvilágítva, annak megoldását nagy lépéssel előbbre vitte.

Bocsánat, hogy ismétlésbe bocsátkozom, de szükségesnek tartom, hogy Jászi felolvasásának tartalmát, röviden összefoglalva magam is előadjam, mert ezen ismétlés nélkül csonka volna jelen felolvasásom értelme.

Jászi abból indul ki, hogy az 1723. évi 2. t.-cz. 5—7. §§-ai, mint a melyekben a közkeletű felfogás szerint a trónra hivatottban megkívánt kellékek (és nem föltételek, mint ő mondja), foglaltatnak, helytelenül értelmeztetnek.

Szerinte a törvény ezen szavaiban: *in defectu sexus Masculini . . . ius hæreditarium succedendi . . . etiam in Sexum Augustæ Domus Suae Austriacæ fæmineum, primo quidem a . . . Regnante Majestate, Dein in huius defectu a divo olim Josepho;*

His quoque deficientibus, ex Lumbis divi olim Leopoldi, Imperatorum et regum Hungariæ Descendentes, Eorundemque legitimos Romano-Catholicos successores, utriusque sexus Austriæ Archiduces, iuxta stabilitum in aliis Regnis et Provinciis Hæreditariis . . . Primogenituræ ordinem . . . transferunt», — nem az foglaltatik, hogy az elsőszülöttség rendje szerint következő trónutódoknak, a mellett, hogy a három megnevezett nőág valamelyikéből kell származniok, ezen kívül törvényes házasságból származó római katolikus ausztriai főhercegeknek kell lenniök, mint a hogy ezt általában tartják; hanem a helyes értelem az, hogy a magyar trón örököse az említett királyoknak (Károly, József és Lipót) azon római katolikus vallású mindkét nemű leszármazója legyen, a ki a többi örökös országokban és tartományokban már megállapított elsőszülöttségi rend szerint ezen királyoknak az ausztriai főhercegségben törvényes jogutódja. A ki tehát nem legitimus successor az ausztriai főhercegségben, azaz az ausztriai országok feletti uralomban, ma az ausztriai császárságban, az nem lehet magyar király. S ha a dynastia az ausztriai tartományok felett az uralmat elvesztené, tagjainak a magyar trónra való igénye is megszűnnék.

De a törvény az ausztriai főhercegségben (ma a császárságban) való öröklési rendet nem állapítja meg, azáltal nem is törődik, nem is akarja megállapítani vagy fixirozni, az ottani törvényes successorságra megállapított szabályokat (a római katolikus vallástól eltekintve) szabadon hagyja, át nem veszi és így le nem köti (54. l.). Nem köti tehát le sem az egyenrangú házasságot, sem a morganatikus házasság kizárását. Ha Ausztriában az egyenrangú házasság megköveteltetik ahhoz, hogy az ivadékok a trónutódlásra képesek lehessenek, ha ennek szabályai ott módosíthatnak, ha eltöröltetik ennek a kikötése, a magyar állam abba belé nem szól, mindez az ausztriai trónutódlásnak előfeltétele; az ország csak azt vizsgálja a magyar trón örökösében, hogy legitim ausztriai successor-e az illető, s ha annak találja, akkor koronáz, ha nem, akkor nem koronáz, de ezen kívül megkívánja még az ország, hogy az ausztriai legitimus successor az ausztriai tartományokat feloszthatlanul birtokolja és az Ausztriában már megállapított elsőszülöttségi rend szerint következék.

Vagyis a midőn a magyar törvény az osztrák trónöröklési rendet magáévá teszi a nélkül, hogy annak szabályait maga is meghatározná: az elsőszülöttségi rendet úgy teszi magáévá, a mint az már 1723-ban meg volt állapítva; de azoknak a feltételeknek, helyesebben kellékeknek, a melyekkel az ausztriai legitimus successorsnak és így a magyar trón örökösének is birnia kell, a megállapítását Ausztriára, vagyis magára az uralkodó házra hagyja, a hol azután azon változtathatnak, módosíthatnak az ország minden hozzászólása nélkül.

Ez Jászi Viktor úrnak a tana, a mi nem tesz egyebet, mint azt, hogy miután a trónöröklési rendet nem a magyar törvény, hanem idegen jog szabályozza, ennél fogva Magyarország szent koronájával az ausztriai successorsághoz megkívánt kellékek révén az ausztriai dynastia tetszése szerint dobálózhatik.

Így hát Jászi Viktor szerint Magyarországon a trónrakövetkezési rend nem csupán egy idegen jogban már megállapított trónrakövetkezési renden alapúl, hanem itt a trónrakövetkezési rend meg sincsen határozva, nincsen fixirozva, hanem egy idegen állam által tetszés szerint bármikor módosítható az ország minden hozzászólása nélkül.

Ez az elmélet annyira elhomályosítja Magyarország állami különállását és a magyar országgyűlésnek a trónbetöltés kérdésében öt megillető eminens hatáskörét és oly kedvező az osztrák felfogásnak, hogy még abban az esetben is, ha az ezen elmélet mellett felhozott érvek meggyőznének annak helyességéről, kötelességemnek tartanám azzal szemben ellenérveket és bizonyítékokat keresni, hogy ha csak egy gyöngye pontjára akadok, megtámadhassam azt.

Annál inkább tartom ezt kötelességemnek akkor, a mikor a felhozott érveket sem világosaknak, sem meggyőzőknek nem találom, s a nagy tudományos apparatust, a melyet a tisztelt előadó úr elmélete mellett mozgósított, csak arra látom alkalmasnak, hogy az egyszerű kérdések is még jobban összebogoztassanak, hogy azoknak megoldása annál nagyobb fáradságba kerüljön. Ez az előadó úrnak bizonyára módot nyújthat arra, hogy sokoldalú tudományos készültségét minél méltóbban bemutathassa, de azt hiszem, hogy Jászi i. t. kartársunk *sem ezt a czélt tűzte maga elé*, hanem azt, hogy a kérdés a tudomány eszközeivel tisztáztassék.

Ezen czél azonban, szerény nézetem szerint, csak úgy érhető el, ha a főkérdésre fektetjük a súlyt, arra t. i., vajjon az 1723. évi törvények megengedik-e az idegen jogban meghatározott, de Magyarország által is elfogadott trónrakövetkezési rendnek a dynastia családi szabályai útján való módosítását, azaz vajjon ezen trónöröklési szabályoknak van-e mozgó eleme — mint ezt Jászi i. t. kartársunk állítja; vagy pedig ezen törvények az ausztriai trónöröklési rendet azon állapotában fogadták-e el, a mint az 1723 előtt fennállott, s azon csakis Magyarország hozzájárulásával lehet módosítani, illetve a trónörökléshez az örökösben megkívánt kellékeken változtatni.

Mert ez a kérdés lényege, nem pedig az, hogy megkívánták-e az uralkodó család családi szabályai az egyenrangú házasságot vagy nem. Hiszen erre a kérdésre megfelelt már az 1900. évi XXIV. t.-cz., mely az 1723. évi 1. és 2. t.-czikkel teljesen megegyezőnek jelenti ki Ferencz Ferdinánd főhercegnek házassági nyilatkozatát, mely szerint az ő morganatikus házasságából származó gyermekei nem tarthatnak igényt a

főhercegi címre és nem örökösödhetnek sem az osztrák, sem a magyar trónban.

Mindaz, a mit Jászi Viktor úr értekezésének III. fejezetében ezen törvény helyessége és Szilágyi Dezsőnek a törvényjavaslat tárgyalása közben felhozott érvei ellenében előad, megállhatott volna a törvény tárgyalása idején és meghozatala előtt, de ma, a törvény meghozatala után, a mint ezt Polner Ödön kartársunk is hangsúlyozta, az abban foglalt hiteles törvényt magyarázattal szemben jogi értékkel többé nem bír, a hiteles törvényt magyarázatot többé meg nem döntheti, szóval megkésett, a miért is azzal e helyütt bővebben már csak azért sem fogok foglalkozni, nehogy a főkérdéstől figyelmemet elvonni engedjem.

De térjünk a dologra, s állapítsuk meg, 1. mit tartalmaznak az 1723. évi trónöröklési törvények, 2. mit állapítanak meg azok a nőági öröklés kérdését illetőleg és 3. mi az, a mit meg nem állapítanak, hanem csak mint az örökös tartományokban már megállapítottat, egyszerűen elfogadnak, s 4. mi az, a mit a trónöröklést illetőleg törvényben kellene megállapítani, hogy minden kétség a jövőben bekövetkezhető esetekre eltávolíttassék és esetleges zavarok előre elháríttassanak.

I. Az 1723. évi 1., 2. és 3. t.-cz.-et Magyarországon mindenkor úgy fogták fel, mint egy szerves, összefüggő törvényalkotási tény, a melynek egyes részeit, noha azok külön törvénycikkelyekbe vannak is foglalva, egymástól elválasztani és külön törvényalkotási egészekként felfogni nem lehet, mert egyik a másikból indul ki, egyik a másiknak folyománya. Innen van az, hogy Magyarországon ezen három törvénycikkelyt együtt nevezik magyar *pragmatica sanction*nak s ez 1867. évi XII. t.-cz. bevezetésének negyedik bekezdése is ezen három cikkelyt mint *egységes alkotást* nevezi azon *alapszerződésnek*, mely Magyarország és az uralkodóház között létrejött, s mely egyrészt a fejedelem személyének Magyarország és Ausztria közötti közösségét, másrészt pedig Magyarország *közjogi és belkormányzati függetlenségét biztosította*.

A három törvénycikkelyt tehát mint szerves összefüggésben lévő alkotást kell felfogni, tekintet nélkül az egyes cikkelyek címfelirataira, annál is inkább, mert azokban több fog-

laltatik, mint a mit a czímfeliratok tartalmaznak, viszont kevesebb foglaltatik, mint a mit azoknak a czímfeliratok szerint tartalmazniok kellene.

Az I. t.-cz. ugyanis nem csupán azon köszönetnyilvánítást tartalmazza a király iránt, a miről a czímfelirat szól, hanem elmondja azt is, hogy az ausztriai ház nőága is Magyarország királyi koronájára s a szent koronához tartozó részekre, országokra stb. «*unanimesi uniuersorum Statuum et Ordinum regni etc. . . libero voto proclamatum, et per solennem . . . ad . . . caesaream et regiam maiestatem expeditam deputationem uocatum et ejusmodi oblationem . . . acceptare . . . non tantum annuere dignata esset*»; azaz hogy a nőág is az ország trónjára megválasztatott, s ezt a választást a király a nőág nevében elfogadta. Ezen törvényezikk tehát megörökíti azt a történelmi tényt, hogy az ausztriai ház nőága Magyarország trónjára megválasztatott, valamint azt a tényt is, hogy a király a nőág tagjai között a trónrakövetkezési rendet Magyarország trónjára «*secundum normam in reliquis suæ maiestatis regnis et provinciis hæreditariis in et extra Germaniam sitis iam per eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam . . . dirigi seruire et custodire uellet*; Ita, ut illa, uel masculus eiusdem hæres, qui, uel quæ, præmissorum augustæ domus Austriacæ regnorum et provinciorum hæres, iuxta memoratam normam primogenituræ (t. i. a mely a többi örökös országokban már akkor megállapítva uolt), in augusta domo Austriaca receptam existet, eodem successionis . . . hæreditario iure, etiam pro infallibili rege Hungariæ etc. . . habeatur et coronetur».

Magyarország tehát az I. cikkely szawai szerint azt a trónrakövetkezési rendet tette magáévá, a mely az osztrák örökös tartományokra nézve már akkor megállapítva uolt, nem pedig azt, a mely esetleg ezután fog megállapíttatni, s a király annak adott kifejezést, hogy ezen már Ausztriában megállapított trónrakövetkezési rendet fogja fentartani és pedig nem csak itt, hanem az osztrák örökös országokban is, a mire különben a királyt és a mindkét nembeli ausztriai főhercegeket a 2. t.-cz. 10. §-a is kötelezi; mert a 2. t.-cz. 7. §-a szerint is az ausztriai örökös országok az ott már megállapított elsőszülöttségi rend szerint indiuisibiliter ac inseparabiliter, inui-

cem ac insimul, ac una cum Regno Hungariæ etc. örökösen birandók: azaz ugyanannak kell uralkodni az összes örökös országokban, a ki Magyarországon is uralkodik, s a 10. §. ennek az egyformán megállapított örökösödési rendnek az elfogadását, tehát nem csak Magyarországra, hanem az osztrák örökös tartományokra való elfogadását és helybenhagyását is követeli meg mind a két nemű ausztriai főhercegektől.

És itt fölmerül a kérdés, hogy magyar törvény miként kötelezheti az ausztriai főhercegeket, tehát a magyar királyi házat arra, hogy ezek, mint ausztriai uralkodók, illetve ausztriai uralkodóház, tehát mint egy másik állam fejedelmei és dynastiája, az 1723 előtt már megállapított trónrakövetkezési rendet ezen másik államban nagy államcsoporthoz is fentartsák és azon ne változtassanak és változtatni ne engedjenek; hogyan kötelezheti magyar törvény a maga királyát, mint más országok fejedelmét arra, hogy ezen más országokra nézve megállapított feloszthatlanságot fentartsa, azon változtatni ne engedjen?

Jászi Viktor úr erre azt mondja, hogy itt magyar törvényről van szó, mely létrejött úgy, hogy az iránt az országgyűlés a magyar királylyal egyetértésre jutott. De a mint a törvény megalkotásánál a magyar királynak más uralkodói minősége szerepet abban absolute nem játszhatik, úgy az így létrejött magyar törvény sem foglalhat mást, mint a magyar államhatalom jogkörébe eső viszonyok szabályozását magában és így egy magyar törvényben idegen állam vagy uralkodójának lekötése nem foglaltathatik. Hanem igenis, a kitételnek a teljes jogi értelmét megtaláljuk, ha azt úgy fogjuk fel, mint a törvény által megállapított további momentumot a trónra jutandó személy meghatározásánál, föltételt az örökösödésnél: *possidendum, est*, hogy az illető nőg örökösödhessek. Azaz, hogy ez is csak arra vall, hogy a 2. t.-cz. 7. §-ában a legitimi successores Archiduces Austriæ kitételben az Archidux Austriæ oly értelemben van véve, hogy az uralkodó legyen. És így az oly Archidux Austriæ, a ki csak családja czimét tartja meg ezzel, a nélkül, hogy Ausztriát bírná, nem succedálhatna ezen törvény alapján Magyarországon.

És most ezen állításának helytelenségét ad oculos azzal

demonstrálja, hogy levonja belőle a logikai consequentiát, mondván: «Tehát Ausztria birtoka egyik kellék a nőági le származónál, hogy király lehessen, s ebből következik, hogy ha a nőág elvesztené Ausztriát bármily okból, azzal együtt a Magyarországon való succedálás jogát is elvesztené, vagyis ezen törvény alapján nem igényelhetné a successiót.»

Bármily tetszetős legyen is ez állítás épen magyar szempontból, nézetem szerint annak komoly alapja sem a törvényben, sem a magyar trónbetöltés jogtörténetében nem található, politikai szempontból pedig ennek kijelentése veszedelmes is az országra, mert a magyar királyi házat ezen jellegétől teljesen megfosztja és olyképen tünteti fel, mint a melyik itt ausztriai jogánál fogva uralkodik.

Igaz, hogy az 1723. évi örökösödési törvények megalkotásának az volt a bevallott oka, hogy az ország saját királyi házának idegen hatalmával is meg akarta magát védelmeztetni és azért választott magának oly királyi házat, melynek más országai is vannak, s azért állapította meg abban ugyanazt a trónöröklési rendet, a mely ezen más országokban már meg volt állapítva, mert így nagyobb biztosságban látta magát a még mindig hatalmasnak hitt törökkel szemben. Ennek okáért tehát kikötötte, hogy az ausztriai trónöröklési renden és az osztrák tartományok feloszthatlanságának Ausztriában már kimondott elvén a dynastia ne változtasson, *hogy így mindig az a hatalmas személy uralkodjék Magyarországon is, a ki az összes osztrák tartományok Landesherrje és uralkodója. De ez csak ok volt a nőági öröklés elfogadására, de nem egy a jövő minden eshetőségeire is fennálló conditio sine qua non*, s ezen októl eltekintve a magyar trónöröklési, azaz dynastiát választó s abban a trónkövetkezési rendet megállapító 1723. évi törvények az osztrák pragmatica sanctiótól önálló törvényhozási alkotás voltak, a melynek feltétele nem az volt, hogy a trónra következő Ausztriát minden körülmények közt bírja, hanem az, hogy az osztrák öröklési rendet meg ne változtassa és az osztrák örökös tartományokban rejlő hatalmát utódaira nézve öröklési osztálylyel meg ne oszssa, el ne forgácsolja.

Az 1723. évi 2. t.-cz. tehát a magyar királyt és királyi házat mint más országok uralkodóját és uralkodó házat is kötelezi.

az ott megállapított feloszthatlanság és öröklési rend fenntartására, a miből következik: hogy ha az ausztriai dynastia az osztrák örökös tartományokban örökösödési osztály vagy az elsőszülöttségi rend megváltoztatása vagy az öröklési képesség már megállapított feltételeinek módosítása által a trónrakövetkezési renden változtatna, az által megbontaná a personalis uniót és megsértené a Magyarországgal létrejött kötetést, mert tehetne róla; de ha idegen hatalmak megfosztanák a dynastiát Ausztriától, vagy annak egyik-másik országától, akkor nem lehetne szerződészegéssel vádolni és így a magyar trónra való igénye még a Verwirkungs-Theorie szerint sem szenvedhetne csorbát, mint a hogy nem szenvedett eddig sem egyes tartományoknak már is bekövetkezett elvesztése által.

Ezen magyarázat természetesen feltételezi azt, hogy a magyar *pragmatica sanctio* az új királyi házat választó ország és ezen királyi ház között létrejött kétoldalú kötésnek tekintessék, szerződésnek, melyben egyik is, másik is a trónrakövetkezési rend és a kölcsönös védelem tekintetében magát leköti.

Ezen felfogásnak az újabb közjogi írók ellene mondanak, és pedig azért, mert egy más kor felfogását és viszonyait a mai kor és felfogás szemüvegén át nézik.

Már pedig egy történelmi jogban az egyes intézményeket mindig azon kor felfogása szerint kell megítélni, a mely korban azon intézmény létesült. A XVII. és XVIII. század magyarja pedig bizonyos rendi felfogásnak hódolt, mely a míg egyrészt élesen elválasztotta az országot és rendeit a királytól; addig másrészt a magyar király személyében nehezen tudta a magyar királyt más országok urától megkülönböztetni *s ezen más országokban is a magyar királyt látta mint uralkodót*, a ki azonban ott nem magyar törvények és szokások szerint uralkodik. Ennélfogva a míg ezen felfogás szerint a király által esetleg elvállalt kötelezettséggel az ország rendeit kötelezve csak akkor látták, ha ahhoz a rendek is hozzájárultak, addig a maga királyát az ország nem csak mint illet, de mint más országok urát is kötelezettnek tekintette önmagával szemben.

Annál inkább kellett tehát ezen kor embereinek az ausztriai dynastiát, jelesen annak nőágait nem csak mint magyar

királyi házat, de mint más országok uralkodóházát is kötelezettek tekinteni, mivel ezen dynastia nőágai a törvény szentesítését megelőzőleg még nem is voltak tulajdonképen az országnak királyi háza, mivel csak most választattak azzá épen ezen törvények alkotásával kapcsolatban.

Ezen most vázolt rendi felfogás volt az oka annak, hogy az országgyűlés az osztrák örökös tartományok urával és az osztrák dynastia fejével létrejött kétoldalú kötéssel az uniót biztosítva még nem látta, hanem magukkal ezen országok rendeivel is szerződni akart, mert a patrimoniális fejedelmi hatalmat még nem tekintette olyanak, mint a melyik az örökös tartományokban a rendekét már jóformán megemésztette. Csak a királynak ellenzésére mondott le az ország ezen szerződésről, miután a király biztosította az országgyűlést, hogy a többi országok egységéről ő maga fog gondoskodni.

De másrésről, a midőn az ország előtt már tisztán állott, hogy a magyar király az osztrák örökös országok abszolút fejedelme, ezen időtől kezdve a magyar király lekötése vagy elismerése alapján mindig kötelezve látta az osztrák örökös országok abszolút fejedelmeit is.

Ezért ismerteti el az 1790. évi 10. t.-cz. az ország függetlenségét egyszerűen Ő felségével, nem pedig csupán az osztrák tartományok urával; holott a magyar királyról, a ki a szent koronában a nemzettel egygyé van forrva, fel sem tételezhető, hogy mint a magyar állameszme személyesítője, az ország függetlenségét veszélyeztethesse.

És ez a rendi felfogás túléli a rendi korszakot is. Ugyanis még 1867-ben is, nem formális nemzetközi szerződést köt a magyar állam a közös ügyekre és azok intézési módjára nézve Ausztriával, hanem egyszerűen törvényt alkot, mert a midőn saját királyát ezen törvény szabályainak megtartására kötelezettek tartja, ugyanakkor kötelezettek tartja ez által őt mint ausztriai császárt is.

De maga az 1867. évi XII. t.-cz. ezen rendi felfogást több helyütt tükrözi vissza magyarázataiban is.

Így az 5. §. szerint «ezelőtt Magyarországot illetőleg mindazokra nézve, mik az érintett viszonyokra (közös ügyekre) vonatkoznak, a magyar országgyűlés s a magyar király köz-

egyetértéssel intézkedtek és ezen intézkedések megállapításánál más ország befolyással nem bírt, mert a magyar király, mint az uralkodása alatt álló többi országok abszolút fejedelme, azon országok érdekeiről és teendőiről abszolút hatalommal rendelkezett. Most azonban, a legmagasabb trónbeszéd szerint, lényegesen változott a helyzet az által, hogy Ő felsége alkotmányos jogokkal ruházta föl többi országait, azokat tehát abszolút hatalommal ezentúl nem képviselheti s azok alkotmányos befolyását nem mellőzheti».

Ha a magyar király kijelentései által kötelezve látták az osztrák császárt is 1867-ben, annál inkább kellett kötelezve látni az ausztriai fejedelmet 1723-ban.

Nem lehet tehát állítani, hogy az 1723. évi törvények megalkotásakor a magyar királynak más uralkodói minősége szerepet abban nem játszott, mert igen is játszott és ezen törvényben egy ideglen államcsoport dynastiájának a lekötése és ezzel azon államcsoportnak, — ma úgy a hogy egységes államnak, — az ausztriai császárságnak lekötése is foglaltatik. A magyar *pragmatica sanctio* ugyanis, a mint azt «Az államalkotó szerződések» című munkámban bővebben kifejtettem, nem csak dynastiaválasztásról és a trónutódlási rend megállapításáról szóló alaptörvény, hanem *belső államszerződés* a nemzet és újonnan választott dynastiája, illetve annak tényleges feje, az épen akkor Magyarországon is uralkodó III. Károly között a trónutódlásra, annak feltételeire és a kölcsönös védelemre nézve, mely Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között personalis uniót és nemzetközi kapcsolatot eredményezett és a királyi ház tagjait a már megállapított és Magyarország által is elfogadott ausztriai trónrakövetkezési rendnek és szabályoknak változatlan fentartására kötelezi.

Így fogta ezt fel Deák Ferencz is és így van ez az 1867. évi XII. t.-cz.-be is beiktatva, a melynek hiteles törvénytárgyarázatával szemben közjogi szempontból vitatkozni s arra a mai viszonyokból eredő felfogást ráerőszakolni nem lehet.

Az 1723. évi törvények szerződésszerűleg fixirozzák az osztrák trónörökösödési szabályokat is, a midőn elfogadják azokat a magyar trónrakövetkezési rend szabályaiul és így még akkor is, ha az osztrák trón successorságára vonatkozó

szabályokat minden részleteiben expressis verbis át nem veszik, azaz a magyar törvényben nem szövegezik is, mindazonáltal azon állapotban igen is lekötik, a melyben 1723-ban fennállottak.

A magyar országgyűlésnek tehát, a midőn koronáz, nem azt kell vizsgálni, vajjon a koronázandó Ausztriában legitimus successor-e, hanem azt, vajjon az 1723-ban már fennállott és Magyarország által is elfogadott szabályok értelmében legitimus successor-e itt, s vajjon eleget tesz-e azon államalkotó szerződésben foglalt feltételeknek és kötelezettségeknek, a melyeket tőle az 1723. évi törvények megkövetelnek.

De ha Magyarország 1723-ban az ausztriai trónörökösödési rendet nem csak magáévá teszi, hanem egyúttal azon állapotában, a hogy az 1723-ban fennállott, teljes egészében le is köti, akkor még azon esetben is, ha az 1723. évi törvények nem is tartalmaznának részletes rendelkezéseket a trónörökösökben megkívánt kellékek iránt, — mint a hogy tartalmaznak, — állana az: hogy a trónöröklési rendnek az 1723. évi 1. és 2. t.-cikkekben foglalt szabályozása úgy keletkezése, mint feltételeire és tartalmára az osztrák trónöröklési jogtól teljesen önálló és hogy minden a trónöröklés körébe tartozó kérdések annak rendeletei szerint itélendők meg, sőt hogy ahhoz a királyi ház tagjai mint az ausztriai uralkodóház tagjai is kötve vannak.

De ha a magyar törvényhozás törvényben mondja ki, hogy az 1723. évi trónöröklési törvények az ausztriai *pragmatica sancti*ótól önállóak, ezzel kimondja azt is, hogy a magyar trón az ausztriai ház valamely nőági tagjára nem azért száll át, mert az illetőre az osztrák tartományok feletti uralom is átszáll, hanem azért, mert az illető arra magyar törvény szerint következik. És így kizártnak kell tekintenünk azt, hogy az 1723. évi 2. t.-cz. 7. §-ának ezen szavai: «*legitimos romano catholicos successores, utriusque sexus Austriae Archiduces*», — olyképen legyenek értelmezhetők, hogy a magyar trónban való örökösödés elengedhetlen előfeltétele az, hogy az illető az ausztriai tartományokban, jelenleg az ausztriai császári méltóságban legitimus successor legyen, azaz az 1723. évi 2. t.-cz. 7. §-ában az «*Austriae Archiduces*» nem jelenthet osztrák

uralkodókat, hanem a törvény ezzel csak a magyar trón öröklésére jogosított mindkét nembeli egyéneknek csoportját akarja megjelölni, miután azon egyéb kellékeket, a melyekkel az ezen csoportba tartozóknak bírniok kell (mint a három király nőágából való törvényes származást, a római katolikus vallást és az elsőszülöttség rendje szerint való következés), már meghatározta. És Magyarországnak az osztrák tartományokkal való együttes birtoklását nem a magyar trónöröklési jognak az osztráktól való függővé tétele, hanem az itt is elfogadott ausztriai trónöröklési rendnek Ausztriában való lekötése biztosítja.

Tehát az 1723. évi törvények jogi természetéből és az 1900. évi XXIV. t.-cz.-ben foglalt hiteles magyarázatból levont logikai következtetés útján is ugyanazon eredményre jutunk, mint azon grammatikai magyarázat útján, a melyet Polner igen t. tagtársunk a múlt alkalommal kifejtteni sziveskedett. Ez pedig azt bizonyítja, hogy azon értelmezés a helyes, mely szerint az «Austriæ Archiduces» nem uralkodó főherceget, hanem a trónöröklésre jogosítottak csoportjának a megjelölését jelenti.

II. Mielőtt azonban az «Archiduces Austriæ» szavak értelmével s az ebből levonható következtetésekkel foglalkoznám, lássuk előbb azt a kérdést, vajjon való-e Jászi i. t. kartársunknak azon állítása, hogy az 1723. évi trónöröklési törvények az ausztriai trónöröklési szabályokat egyáltalában át nem veszik, hanem csak utalásokkal teszik magukévá, azaz, hogy mit tartalmaznak ezek a törvények a nőági öröklés megállapítását illetőleg.

Ezen kérdésnek bővebb fejtegetésétől engem Polner igen t. kartársam multkori felolvasási felmentett, mert hiszen pontosan kimutatta a legtöbb pontra nézve, hogy az 1723. évi törvények az ausztriai trónöröklési rendet miként tették magukévá nem utalásokkal, hanem önálló rendelkezésekkel. Itt tehát csak röviden fogom összefoglalni az általa mondottakat s csak annak fogok bővebb fejtegetésébe bocsátkozni, a mire nézve vele egyet nem érthetek.

Az osztrák trónöröklési rend a hűbérjogon alapúlt, mely szerint a női hűbérben, mint a milyének az osztrák örökös

tartományok is voltak, a leányági öröklés csak subsidiarius volt, s arra egész 1740-ig a sor nem került. Elsősültségi majoratussá az osztrák tartományok feletti uralmat II. Ferdinánd 1621. évi végrendelete tette, a József és Károly fi- és nőági leszármazóinak az utódlásban való egymásutánját az 1703. évi pactum mutuae successioneis állapította meg, és ezt világosabban Károlynak 1713. évi ápr. 19-iki nyilatkozata (osztrák pragm. sanctio) határozta meg.

Ezek szerint meg volt állapítva a representatio elvén alapuló primogenitura, a fiágak kihalása után a leányágak öröklési joga, Károly leányainak elsőbbsége a Józsefie, József leányaié a Lipótéi előtt. Az pedig, hogy ha az utódlás átmege a leányágra, az ebben ismét fiágivá lesz, a míg fiúk vannak, a közönséges hűbéri jog szabályaiból következik.

Nálunk az elsőszültségi öröklési rendet a fiágra nézve az 1687 : 2. és 3. t.-cz. állapította meg, s a nőágra az 1723 : 2. törvényczikk terjeszti ki, megállapítván a nőágak sorrendjét és pedig úgy, mint a hogy az odaát a pragmatica sanctióban volt megállapítva, hogy t. i. első sorban a Károly, másodsorban a József és harmadsorban a Lipót leányai, illetve az ezektől leszármazó mindkét nemű ivadékok örökösödnek, de ezeken túl az utódlás nem mege.

Megállapítja a törvény ezt a sorrendet önállóan és nem az osztrák örökösödésre való utalással, sőt attól annyiban eltérőleg, hogy csak a három király leányaira és ezek utódaira terjeszti ki a trónöröklést, holott az ausztriai szabályozás szerint ezen ágak kihalta után a többi nőági örökösök következnek. Ezen kívül az 1723. évi II. t.-cz. megállapít bizonyos minősítő kellékeket is, mint a törvényes házasságból való származás, a vallás stb., a melyekről később fogok még szólni.

De itt kell még az örökösödés rendjéről, azaz arról is szólnom, vajjon az 1723-ban elfogadott öröklési rend cognatusi-e, vagy pedig u. n. mixta, miután, az agnatusiról a mindkét neműek között szó sem lehet.

Az 1723 : II. t.-cz. erről hallgat, de kérdés, nem adhat-e erre nézve az I. t.-cz. magyarázatot?

Jászi i. t. kartársunk szerint nem ad, mert 1. ez a törvényczikk nem tartalmaz öröklési szabályokat; 2. mert annak

ezen szavai: «habitaque in graduum equalitate, eiusdem lineæ prærogativæ masculorum natione», azt jelentik, hogy a férfiak elsőbbsége ugyanazon ág körében is csak az ízek egyenlősége esetén áll be, a mi pedig a tényleg fennálló öröklési renddel, — mely szerint az egy főágon belől az összes férfiak megelőzik a nőket, — ellenkezik.

Polner i. t. tagtársunk megfordítja a dolgot. Ő a fennebb idézett szavaknak az eredeti kézirat interpunctuatiója alapján keresi az értelmét, s a mondat ott így szól: «habitaque in graduum equalitate eiusdem lineæ, Prærogativæ Masculorum ratione», a mi azt teszi, hogy ugyanazon ágban egyforma ízben levő leányok csak a fiúk után következnek. Azaz itt nem az a kérdés, hogy a közelebbi ízben álló leány megelőzi-e a távolabbi ízben álló fiút, hanem hogy az előbb született ágban levő leányok megelőzik-e az utóbbszületett ágban levő fiúkat.

Jászi a maga álláspontjából azt a következtetést vonja le, hogy mivel az 1. t.-cz. nem rendelkező, az egyáltalán nem vehető figyelembe, hanem az osztrák öröklési szabályokat tekinti érvényeseknek, Polner ellenben azt mondja, hogy nem az osztrák szabályok tartalmazznak e tekintetben rendelkezést, hanem az 1. t.-cz., tehát oda át is annak kellett volna érvényesülni.

De Polner tovább is megy. Ő a magyar magánjogi örökösödési rendet hívja segítségül s abból akarja megmagyarázni, hogy az 1723. évi 1. t.-cz. 3. §-a nem ellenkezik a 2. t.-cz.-kel, hanem ez utóbbinak is az az alapgondolata, hogy átmenvén az utódlás a leányágra, abban a nők nem csak kiegészítő öröklési joggal fognak birni, hanem a férfakkal egyenlővel, vagyis a leányágban a nők esetleg a fiági férfileszármazókat meg is előzik, s hogy a férfiaknak az 1. t.-cz. 3. §-a értelmében csak akkor lesz előjoguk, ha ugyanabban az ágban egyforma ízben vannak.

Kiindulási pontja e tekintetben a *sexus femineus*, a mi a H. k. szerint nem csak női nemet, hanem leányági férfileszármazókat is jelent. A magyar jog szerint pedig, ha az ősi vagyonban kivételesen a leányok is örököltek, ez mindig egyenlő joggal történt, s a midőn az 1723 : 2. t.-cz. mindkét nemű utódokra terjeszti ki a trónöröklést, valószínű, hogy az ország-

gyűlés előtt a H. k. szabálya lebegett, mely szerint a mindkét nemre szóló birtokban a fiági leszármazók nem zárják ki vagy előzik meg a nőági leszármazókat. Mert ha az akkori törvényhozók előtt oly szabályozás lebegett volna, hogy a trónöröklés átmeny Károly, József és Lipót leányaira s azután ismét csak ezek fiutódaira, akkor a H. k. I. r. 17. cz.-nek 4. és 7. §-ában tárgyalt fiusításhoz folyamodtak volna és ily módon fiusították volna Károly, József és Lipót leányait, de nem éltek volna az utriusque sexus záradékkal.

Polner szerint ezt a cognatusi öröklési rendet csak az 1790. évi 1. t.-cz. és a 2. t.-cz.-be iktatott hitlevél ezen szavai: «Posteaquam Josephus germanus frater noster nullam superstitem masculum Prolem post se reliquisset», magyarázták oda, hogy az az osztrák hűbéri jog mixta öröklési rendjének megfelelő legyen, s ezt a magyarázatot az 1867. évi I., II. és III. t.-cikkek is csak megerősítették.

Nem követem Polnert ezen fejtegetéseiben, mert ez igen messzire menne, hanem csak néhány észrevételt akarok tenni. A H. k.-nek az öröklési rendre vonatkozó szabályai az elsőszülöttség rendje szerinti trónöröklésre analogiát nem szolgáltatathatnak, mert a H. k. öröklési szabályai nem az elsőszülöttség szerinti rendre, hanem az egyenlő osztályra vannak alapítva. Itt egyedül a hitbizományi öröklési rend, mely szintén elsőszülöttségi renden alapult, szolgáltatott analogiát, s bár ezen intézmény idegenből recipiáltatott, mindazonáltal az 1723. évben a főurak körében már eléggé elterjedt volt. Ha tehát valami már fennálló magánjogi öröklési rendszer lebegett az 1723. évi országgyűlés előtt, ez nem az egyenlő osztály, hanem csakis a hitbizományi öröklési rend lehetett, mely a nőágak törzsanyáinak fiusítása útján teszi az elsőszülöttségi rendet olyanná, mint a minő az a német hűbérjog szerint is volt.

A mi azt a kérdést illeti, vajjon lehet-e az 1723. évi 1. t.-cz.-et a 2. t.-cz. magyarázatánál felhasználni, arra Jászi nemmel, Polner igennel felel. Én e tekintetben Polnerrel tartok és pedig azért, mert az egy decretumba foglalt törvény-cikkek korántsem voltak egymástól oly önálló alkotások, mint a mai egymástól különálló törvénycikkelyek, a melyek külön-külön decretumok. És így a régi decretumok egyes cikkelyei

között szorosabb szerves kapcsolat van, úgy hogy azokat egymásból lehet, sőt kell is magyarázni. De abban már nem értek egyet Polnerrel, hogy ő az 2. t.-cikknek csak 3. §-át kapja ki, de annak 4. §-át, mely a 3. §-t magyarázza, Jászival együtt teljesen figyelmen kívül hagyja,

A 3. §-t ugyanis, mely azt mondja: «habitaque in graduum equalitate eiusdem lineæ, prærogativa masculorum ratione», a 4. §. így magyarázza: «Ita, ut illa (azon nő) vel masculus eiusdem hæres (vagy annak fiörököse), qui vel quæ præmissorum augustæ domus Austriacæ regnorum etc. hæres . . . existet, hæreditario iure etiam pro infallibili rege Hungariæ . . . habeatur et coronetur».

Itt tehát utalás van a hűbéri jogban gyökeredző osztrák trónöröklési rendre, de e mellett a törvény ezt az öröklési rendet nem csak utalással fogadja el, hanem meg is magyarázza, azaz kifejezetten át is veszi, midőn kimondja, hogy a nőknek fiörököseit illeti a magyar trón, épen úgy, mintha a fiág kihaltával az utolsó trónbirtokos leányait, testvéreit és nagynénjeit füsították volna, de ezek között az elsöszülöttség rendjét meghatározták volna. De mivel a törvény általában mind a két nemü descendenseket képesíti az öröklésre, ha valamely nőágnak fiága kihalt, az utolsó trónbirtokoshoz ízben legközelebb álló elsöszülött leány lesz fiörökös gyanánt tekintendő, mert az ugyanazon főágban (itt ugyanis a *linea* alatt főág és nem ág értendő) egyforma ízben álló leányok csak a férfiak hiányában, illetve csak ezek után következnek. Ha tehát pl. a Mária Terézia főágában az elhalt királynak csak leánya maradt, de fiúk még vannak, kik Lotharingiai Ferencztől fiágon származnak, ezek meg fogják előzni a király leányát és az ettől leszármazókat és csak akkor, ha ezen főágban fiági úton leszármazó férfiak nincsenek, fog az utolsó trónbirtokoshoz ízben legközelebb álló leány, tehát az elhalt király elsöszülött leánya, ilyennek hiányában elsöszülött nővére, ilyennek hiányában elsöszülött nagynénje, illetve ennek fiági elsöszülött férfi leszármazója következni.

• Az 1741. évi 1. és 2. t.-cz. tehát nem módosító magyarázata az 1723. évi 1. és 2. t.-cikknek, hanem annak egyszerű alkalmazása.

III. Az 1723. évi 2. t.-cz. a mellett, hogy megállapítja az egymás utáni következést, egyúttal meghatározza azon minősítő kellékeket is, a melyekkel a leszármazóknak bírniok kell, hogy a trónt örökölhessék. Így azt, hogy az illetők római katolikus vallásúak, törvényes házasságból származók és ausztriai főhercegek legyenek.

És most felmerül a kérdés, vajjon a törvényben foglalt «Archiduces Austriae», csak jelzése-e a trónöröklésre jogosítottak csoportjának, de nem minősítő kellék arra, hogy valaki trónörökös lehessen: vagy pedig minősítő kellék és a törvény ezzel azt akarja jelezni, hogy csakis az lehet a magyar trón örököse, a ki megfelel azon származási kellékeknek, a melyek megkívánatnak ahhoz, hogy valaki az ausztriai főherceg címet a családi szabályok és az ausztriai jog értelmében jogosan használhassa?

Jászi i. t. tagtársunk erre a kérdésre nem felel, mert ő az Archidux alatt uralkodót ért és így nála ez a kérdés föl sem merül.

Polner igen t. tagtársunk itt nem minősítő kelléket lát, hanem csupán a trónöröklésre jogosítottak csoportjának a megjelölését. Legalább erre vallanak ezen szavai: «Meggyőződésem, hogy az 1722/23. évi országgyűlés, sőt még maga Szluha Ferencz is, csak azt tudta, hogy az akkor ú. n. osztrák ház minden tagja viselte a főhercegi címet, de hogy abban a hitben volt, hogy az osztrák ház tagságához nem kell más dolog, mint a mi ahhoz kell, hogy valaki bármely nemesi család tagja legyen vagyis a canonjog szerint érvényes, nemes emberrel kötött házasságból való származás . . . De — teszi hozzá — ebben a tekintetben minden vitatkozás csak akadémiai jellegű már most, mert az 1900: XXIV. t.-cz. az 1723: 1. és 2. t.-cz.-be hitelesen belemagyarázta az egyenrangú házasságból való származás kellékét mint eredeti rendelkezést.»

Ha az 1723. évi 2. t.-cz. 7. §-ának ezen szavait vizsgáljuk: «Imperatorum et Regum Hungariae Descendentes, eorundemque legitimos Romano-Catholicos successores, utriusque sexus Austriae Archiduces» — azt látjuk, hogy itt a minősítő kellékek vannak felsorolva és pedig: 1. hogy az örökösödésre jogosítottaknak, azaz a magyar trón várományosainak a három

király valamelyikének leányaitól kell törvényes házasságból leszármazniok, 2. hogy római katolikusoknak kell lenniök. Ezek tehát kétségtelenül minősítő kellékek. De ha ezek minősítő kellékek, lehet-e akkor feltételezni, hogy az «*utriusque sexus Austriae Archiduces*» szavak ide, a minősítő kellékek közé minden különös jelentés nélkül, csupán azért vétettek volna fel, hogy olyat ismételjenek, a mi már a «*Regum Hungariae descendentes, eorundemque legitimos successores*» szavak által is eléggé meg van határozva? a mint ezt Polner is állítja, mondván: «hiszen az *utriusque sexus Austriae Archiduces* ugyanazon egyének körének más név alatt való megjelölése, mint a kik Károly, József és Lipót descendensei és azoknak törvényes utódai».

Részemről nem osztozhatom Polner ezen nézetében és pedig azért, mert ha a törvény 7. §-ának idézett helyén minősítő kellékek vannak meghatározva, akkor az «*utriusque sexus Austriae Archiduces*» szavak is csak mint minősítő kellék járulhatnak a többi minősítő kellékhez, azaz itt nem csupán a három király leányaitól törvényes házasságból leszármazókat, hanem csak azon törvényes leszármazókat kell érteni, a kik megfelelnek azon származási kellékeknek, a melyek arra nézve fennállottak, hogy valaki az 1723. évet megelőzőleg fennállott családi szokás szerint az ausztriai ház, a *domus austriaca* tagjával tekintessék, a mint ezt maga Polner is elismeri, mondván: «A törvény pedig kiket tartott főhercegeknek? kétségtelenül a *Domus Austriaca* tagjait». De már nem helyesen folytatja következtetését, midőn azt mondja: «és kiket tart a *Domus Austriaca* tagjainak? Károly, József és Lipót összes törvényes leszármazóit». Polner ugyanis nem teszi hozzá, hogy azon összes törvényes leszármazókat, kik a *Domus Austriaca* szokásai szerint megkívánt származási feltételeknek megfelelnek.

Polner i. t. tagtársunkkal tehát egyetérték abban, hogy a törvény itt *Austriae Archiduces* alatt nem csak azokat érti, a kik az ausztriai főhercegi czímmel élni jogosítvák, hanem azokat is, a kik erre nem jogosítvák, hanem esetleg jogosítva lesznek, mert a három király valamelyikének leányaitól származnak, a mint ez a hitlevelek 4-ik pontjából is kitünik, mely a mindkét nembeli ausztriai főhercegek kihalása esetére biz-

tosítja az országnak a szabad királyválasztás jogát. De nem értek vele egyet abban, hogy a törvény a *Domus Austriaca* tagjainak a felsorolt női ágak minden törvényes leszármazóit tekinti, akár megfelelnek azok a családban szokás szerint megkívánt származási feltételeknek, akár nem.

Eltérő véleményemet pedig a következőkre alapítom: 1. Kétségtelen, hogy a törvény ugyanazt a trónöröklési rendet kívánta megállapítani itt, mint a melyik odaát már meg volt állapítva. Kitűnik ez az 1. t.-cz. 3. §-ából és a 2. t.-cz. 7. §-ából is, és ezen nem változtat az, hogy a törvény III. Károlyra fogja rá a megállapítást, holott az már II. Ferdinánd végrendeletében és a *pactum mutuae successionis*ban meg volt állapítva. Hiszen épen ez mutatja, hogy nem az elsőszülöttségi rendben fekszik itt a súly, a mit odaát nem Károly állapított meg, hanem a nőági öröklés rendjén, a melyet pedig Károly precísírozott az 1713. évi ápr. 19-iki nyilatkozatban.

2. A törvény nem pusztán szószaporításból mondotta ki, hogy az öröklésre jogosítottaknak csak azokat tekintette, a kik az ausztriai ház tagjai és így odaát is trónöröklésre képesítvék. Ebből kétségtelen, hogy itt a törvény azon származási feltételekre akart utalni, a melyek már akkor megkívántattak ahhoz, hogy valaki az ausztriai ház tagja lehessen, mert csakis így lehetett biztosítani azt, hogy ugyanaz legyen a magyar trón örököse, mint a ki odaát örököl. A törvény tehát gondolt bizonyos ott megállapított származási feltételekre, s ha azokat meg nem állapította, annak oka csak az lehet, hogy nem is gondolt arra, hogy akadjon a leszármazók közt olyan, a ki ezen származási feltételeknek meg nem felel.

Az, hogy az ausztriai főhercegi minőségre bizonyos származási feltételek vannak megállapítva, nem volt ismeretlen a magyar jogi irodalomban, sőt azoknak létezését az 1900. évi XXIV. t.-cz. tárgyalása előtt senki kétségbe sem vonta, s az 1900. évi XXIV. t.-cz. is ezen az alapon találta megegyezőnek Ferencz Ferdinánd főherceg házassági nyilatkozatát az 1723. évi 1. és 2. t.-cikkkel.

Hogy a törvény azt, hogy kik tekintendők ausztriai főhercegeknek, meg nem határozta, az a törvény egyik lényeges hiánya, mely azt eredményezte, hogy oly szabályok is bele-

játszanak a magyar trónöröklési rendbe, a melyek a magyar jognak nem forrásai, sőt a melyekhez hasonló szabályok a magyar jogéletben egyáltalán ismeretlenek. De ha az ország a personalis uniót megbontani nem akarja, ezekkel a szabályokkal, (a melyekre a törvény mint 1723 előtt fennállókra, ha nem is egyenesen, de mégis valamely módon utal), kénytelen számolni. Nem azért, mintha ezen kérdésben kötve volna a családi szabályokhoz, hanem azért, mert csakis így tarthatja fenn a personalis uniót. Ilyenkor tehát, a midőn kérdés merül fel az iránt, vajjon valaki a három király nőági leszármazói közül ausztriai főherczegnek tekintendő-e, vagy nem, az ország törvényt magyarázó törvényt kénytelen alkotni, a mely a kérdést úgy dönti el, mint a hogy azt a családi szabályok megállapították. Ha nem így jár el, akkor vagy a családi szabályok kénytelenek a magyar törvényhez alkalmazkodni, mert hiszen a dynastia, a mint azt már kifejtettem, szerződés szerűleg kötelezve van arra, hogy a magyar törvényben elfogadott és megállapított trónöröklési rendet fentartsa, vagy bekövetkezik a personalis unio felbontása. Az ebből származó bonyodalmak tehát csak úgy kerülhetők el, ha mindkét részről meg van a törekvés, hogy abban a kérdésben, hogy ki tekintendő ausztriai főherczegnek, egyetértő megállapodásra jussanak azon az alapon, hogy 1723 előtt kik voltak azoknak tekintendők.

Jászi i. t. tagtársunk a német fejedelmi jog terén tett tanulmányai alapján azt mondja, hogy a dynastia családi szabályai csak törvényes házasságot és nem egyenrangú házasságot kívánnak a trónörökléshez, s hogy csak a Missheirathból származó maradékok voltak a successióból kizárva s 1723-ban a Habsburg-házban Missheirathnak csak a notorikus Missheirath tekintetett, azaz a fejedelmi család tagjainak nem nemes nővel kötött házassága. Ezen kívül morganatikus házasságok is voltak köthetők, vagyis olyanok, a melyeknél a születendő gyermekek az előre megállapított szerződés folytán zárattak ki a successióból.

Az 1900. évi XXIV. t.-cz.-be iktatott nyilatkozatban szereplő házasság nem Missheirath, de nem az 1723. évi értelemben vett morganatikus házasság sem, mert a nyilatkozat nem a házassági szerződésre alapítja a successio kizárását,

hanem a nem egyenjogúság (helyesebben a nem egyenrangúság) tényére.

Ebből következik tehát, hogy az 1900. évi törvény helytelenül interpretál, a midőn a nem egyenrangú házasságból származó gyermekeknek a successióból való kizárását az 1723. évi állapottal megegyezőnek jelenti ki.

Ezzel szemben az 1900. évi XXIV. t.-cz. — jogtörténetileg helyesen-e, vagy helytelenül, ezt nem vitatom — de tényleg akként interpretálja az 1723. évi 1. és 2. t.-cikket, hogy a nem egyenrangú házasságból származó gyermekek a trónöröklésből ki vannak zárva.

Lehet, hogy történeti szempontból Jászi úrnak igaza van. Nehány általában ismert végrendelet és öröklési szerződéstől eltekintve, én nem ismerem az ausztriai uralkodóház családi szabályait, sem azokat, a melyek ma fennállanak, sem azokat, melyek 1723 előtt fennállottak, ő sem ismeri. Positív felvilágosítást pedig a Jászi úr által felhozott örökösödési szerződésekből és választási capitulatiókból s német jogtörténeti munkákból szerezni nem lehet.

De jogi szempontból ma már csak az 1900. évi XXIV. t.-cikkek lehet igaza az utódoknak a trónöröklésből való kizárása tekintetében, valamint annak volna igaza akkor is, ha azt mondaná, hogy bárminő törvényes házasságból származó gyermek örökösödhet a trónban, mert az 1723. évi 1. és 2. t.-cikkkel az egyezik meg.

A király és az országgyűlés így is, úgy is interpretálhatja a törvényt, mert az interpretálásban souverain módon járnak el, s nem lévén az országgyűlés tudományos testület, tévedhet abban, hogy minő szabályok állottak fenn 1723 előtt az ausztriai főhercegi minőségre nézve; de ez a törvénymagyarázat hitelességét nem érinti, sem pedig nem szolgáltathat törvényes alapot arra a következtetésre, hogy az ausztriai ház a trónöröklésre való képességet megállapító szabályokat ma is tetszése szerint változtathatja. Hiszen ha változtathatná, nem volna szükség Ferencz Ferdinánd főherceg házassági nyilatkozata alkalmából az 1723. évi törvények hiteles magyarázatára.

Jászi i. t. kartársunk kifogásolja a bécsi Schlussaktát

is. *Csakhogya a bécsi 1815. évi Schlussakta nem az egyenrangú házasság szükségességének megállapítása szempontjából bír fontossággal, hanem egy ettől független kérdésre létrejött nemzetközi megállapodást tartalmaz, azt t. i. hogy mely családok tekintendők Reichsunmittelbarkeittal bírónak, azaz melyek egyenrangúak, és így az az okmány ebben a kérdésben figyelembe vehető a nélkül, hogy az ausztriai főhercegi minőség feltételeit megállapító 1723. évi szabályokat módosítaná vagy érintené.*

Az 1723. évi törvények tehát ebben az egy kérdésben, t. i. abban, hogy minő származási feltételek azok, a melyeknek meg kell felelni, hogy valaki ausztriai főhercegnek legyen tekinthető, nem rendelkezik, azaz nem magyarázza meg, kiket ért ausztriai főhercegek alatt. Ezen a hiányon részben segített az 1900. évi XXIV. t.-cz., a mennyiben ebben benne foglaltatik az, hogy ausztriai főhercegnek csak az tekinthető, a ki egyenrangú és nem morgantikus házasságból származik. De az iránt, vajjon valamely ausztriai főhercegnek joga van-e nem csak a saját személyére, hanem egyenrangú házasságból származó utódaira nézve is végképen lemondani; valamint arra nézve vajjon a család vagy a családfő megfoszthat-e valakit az ausztriai főhercegi czímtől akként, hogy ezzel egyszersmind trónöröklési jogától is megfoszsza, ezen törvény sem ad felvilágosítást.

Nézetem szerint az utódok részére is lemondani a trónöröklési jogról épen azért nem lehet, mivel ez iránt magyar törvény nem intézkedik, a családi szabályok pedig Magyarországon nem irányadók. Az ausztriai főhercegi czímtől való megfosztás pedig nem vonja maga után a magyar trónöröklési jogtól való megfosztást, mert hiszen az 1723. évi 2. t.-cz. az ausztriai főhercegek alatt nem csak a czímet viselőket, hanem az ausztriai ház mindazon leszármazóit érti, a kik törvényes és egyenrangú házasságból származnak.

Ezzel a kérdéssel különben összefügg az ú. n. öt leány kérdése is.

A mi az öt leány kérdését illeti, erre nézve a következő észrevételeim vannak.

Igaz, hogy a portugál királyhoz, a bajor és szász válasz-

tókhöz férjhez ment ausztriai főhercegnők megszűntek ausztriai főhercegnői címet viselni s azt ma a tőlük leszármazó ivadékok sem viselik. Erre azonban az 1723. évi törvényhozók, de különösen a magyar országgyűlés épen úgy nem gondolt, mint a hogy nem gondoltak arra, hogy századok mulva a törvényben felsorolt nőágak ivadécai oly számosak lesznek, mint tényleg lettek. Akkor még nem is sejthették, hogy az így meghatározott nőágak kihalása minden emberi számítás szerint ki lesz zárva s ezért tartották fenn a kihalás esetére a királyválasztás ősi jogát, melynek ma már épen úgy csak akadémikus értéke van, mint a hogy a magyar és osztrák trónra a portugál, a bajor, a szász királyi házak tagjaivá vált ausztriai nőági utódok örökösödési igényének is csak akadémikus értékük van. Ezeknek trónrakövetkezése itt ma már kizártnak tekinthető, mert a Mária Teréziától és Ferencz lotharingi hercegtől leszármazó férfiak fiági utódainak száma is oly nagy, hogy ezen fiágak kihalása sem látszik bekövetkezhetőnek, hát még ezen fiágak nőágaié.

De feltéve mégis, hogy ez bekövetkeznék, akkor azon ma már idegen fejedelmi család tagja, a ki a magyar trónra következne, az által, hogy megfelel azon származási feltételeknek, a mit az egyenrangú házasságból való származással lehet kifejezni, ausztriai főhercegnek volna tekintendő, mert — a mint kifejtettem — nem a főhercegi cím viselése, hanem a meghatározott nőágakból egyenrangú és törvényes házasságból való leszármazás az, a mi az 1723. és 1900. évi törvények szerint megkívánatik ahhoz, hogy valaki ausztriai főhercegnek tekintessék.

IV. Mindezekből látható tehát, hogy az 1723. évi törvények, ha utaltak is az osztrák trónöröklési rendre, nem elégedtek meg pusztá utalásokkal, hanem a trónöröklési szabályokat át is vették és önállóan szövegezték is, meghatározván az elsőszülöttségi rendet, az egyes nőágakat s azoknak egymás után való következését, az egyes nőágakon belől a férfiak előjogát és a nőknek subsidiarius következését, megállapították a trónöröklésre minősítő kellékeket, ú. m. a törvényes házasságból való származást, a róm. kath. vallást, a mi oda át nincs megállapítva és csak azt nem fejtették ki, hogy kiket kell érteni

ausztriai főherczegek alatt. Ezen az utóbbi hiányon azonban részben segített az 1900. évi XXIV. t.-cz.

Most már csak azt kell megállapítanunk, hogy vannak-e még a trónöröklést illetőleg olyan kérdések, a melyek törvényben megállapítva nincsenek, de a melyeket meg kellene állapítani.

Ily kérdések igen is vannak. Így az, hogy kik tekintendők ausztriai főherczegeknek, mert e tekintetben az 1900 : XXIV. t.-cz. csak az egyenrangú házasságból való származás kérdését oldja meg, de nem azt is, vajjon ezek alatt csak az ausztriai főherczegi cím viselői, vagy pedig — a mint Polner is, én is állítom — az összes nőági leszármazók értendők. Így az, vajjon a főherczegi czímról való lemondás az ennek megtörténte után született gyermekek trónöröklési képességének elvesztését vonja-e maga után, vagy nem. Így az, vajjon lehet-e valakit főherczegi minőségétől az uralkodó családnak vagy fejének megfosztani. Végre az utószülött trónöröklési jogának kérdése sincsen ezen törvényekben még csak megemlítve sem. E tekintetben tehát az 1723. évi törvények hiányos alkotások, mert különös esetekben nem nyújtanak az országgyűlésnek elégséges támpontot a trónrakövetkezési kérdések elbírálásánál, az osztrák uralkodó család Hausgesetzei pedig nem lévén a magyar jognak forrásai — hiszen itt ki sincsenek hirdetve, de ha ki volnának is, akkor sem lennének itt irányadók, — az országgyűlésre nem kötelezők.

Ha a bekövetkező esetek kétségessége előre látható, akkor a hiteles törvényt magyarázat segíthet a bajon, mint az 1900. évi XXIV. t.-cz. esetében történt.

De ha ily kétséges esetek a trónváltozás idején következnek be, akkor nincs koronás király, a ki a magyarázó törvényt szentesítse, s habár ilyen esetekben az országgyűlés competens határozni, a törvény hiánya mégis zavarokat okozhat.

Mi következik ebből? Az, hogy *törvényt kell alkotni, mely az 1723. évi 1. és 2. törvényzikknek a trónöröklésre vonatkozó szabályait, a mennyiben hézagosak, kiegészíti*; az ausztriai főherczegi minőség kellékeit az 1723-ban fennállott és Ausztriában megállapított, itt pedig elfogadott szabályok szerint præcisirozza, a mi azonban *nem jelenti a Hausgesetzek-*

nek a maguk egészében való törvénybe iktatását, — a mint azt az 1900. évi vitában több ellenzéki szónok kívánta — mert ez felesleges, mert azok a Hausgesetze nem mind olyanok, hogy azokat az országnak tudni és ismerni kellene.

Továbbá törvényt kell alkotni a Lipót király ágycákból származók genealogiájáról, azaz meg kell állapítani a trónöröklésre jogosított ágaknak hiteles családi leszármazási tábláját, s azt törvénybe kell iktatni és abban minden változást az országgyűlésnek hiteles alakban tudomására hozni és a családfát hitelesen kiegészíteni. Ha ez ninčsen, az országgyűlés kétes esetekben nem bírálhatja el koronázáskor a koronázandó királyságának legitimitását.

A míg e kettő nem történik meg, addig nincs rendben a magyar trónörökösödés kérdése és csak a jó Isten óvja meg az országot és a királyi házat a trónöröklési zavaroktól, mert hiszen az csak véletlen, hogy eddig oly egyszerűek voltak ezek a kérdések minden trónváltozás alkalmával, hogy abban véleménykülönbségek fel nem merülhettek.

De az ország saját trónjának betöltésénél nem helyezkedhetik arra az álláspontra, hogy az osztrák császári trón betöltési szabályaihoz tartsa magát akkor is, ha ott az 1723. év előtt megállapított és itt 1723-ban elfogadott trónöröklési rendet változtatnának, módosítanának. Hiszen ellenkezőleg, *nem Magyarországot köötötte le magát Ausztriának 1723-ban, hanem Ausztriát köötötte le akként*, hogy ott az itt is elfogadott trónra-következési rend fentartassék és meg ne változtassék és így a két államnak personalis unióban megmaradása biztosittassék.

A kiegészítő törvényes szabályozást kívánja tehát az ország érdeke, a magyar királyi ház és az ország szent koronájának érdeke és így annak előbb-utóbb meg kell lennie. (*Hosszantartó élénk helyeslés és taps.*)

Dr. Jászi Viktor:

T. Teljes ülés!

A szőnyegen forgó tárgyhoz való felszólalásoknak az elnök úr ő méltósága által megállapított sorrendje tekintetében bártorkodom kérni a t. teljes-ülést, méltóztassék megengedni nekem, hogy a vita végén feleljek mindazokra, a mik az én itt előadott értekezésemben foglaltakra ellenvetésképen felhoztak. Kérem azonban méltóztassék megengedni, hogy most — hogy úgy fejezzem ki magam — személyes kérdésben mondassak egy pár szót.

Azokra vonatkozólag, a miket az igen t. előadó úr az általam előadottakra érdemileg felhozott, majd érdemi felszólalásomban fogok, a mennyiben az módomban lesz és különösen a mennyiben az igen t. felolvasó úr előadásának szövege rendelkezésemre fog állani, megjegyzéseimet megtenni. De már most vagyok kénytelen igen röviden megtenni megjegyzéseimet azokra a subjectiv jellegű kijelentésekre, a melyeket az igen t. előadó úr különösen felolvasásának elején reám és munkálatomra vonatkozólag tett. Én egyszerűen és röviden csak annak constatálására és megállapítására szoritkozom, hogy sem a tudományos vitatkozásnak, sem éppen ebből folyólag azon hangnak, a mely itt a Jogászegylet tárgyalásaiban kell hogy uralkodjék, nem felel meg az olyan subjectiv insinuatióknak felhozatala, a melyeket az igen t. felolvasó úr az én felolvasásomhoz fűzött; nem felel meg különösen egy teljesen objectiv, és — a mennyire csekély erőmtől tellett — tudományos érvekkel támogatott felfogásnak a hazafiság szempontjából való megtámadása, vagy ferde világitásba helyezése. Azt hiszem, hogy ez egyáltalán nem függ össze a kérdés érdekével és csak ezen kérdés objectiv tárgyalásának elhomályosítá-

sára vezet. Mellékesen megjegyzem, hogy álláspontommal — ha azt elfogulatlanul méltóztatik megbíralni — mondhatom, igen jó társaságban vagyok, mert az 1900-ik évi törvényhozási vitát megelőzőleg általános volt azon felfogás, a mely az irodalomban azok részéről, a kik ezzel a kérdéssel foglalkoztak, követtetett, hogy t. i. itt a házi törvényeknek, a magyar közjogba forrásként belejátszó szerepe van; hogy a házi törvények állapítják meg azt, hogy kicsoda az Austriae archidux, a mint azt nagyemlékü Lechner Ágost tanította, továbbá a mint azt Nagy Ernő is tanítja, a kinek kézikönyve országszerte használtatik; mondom, ez a felfogás, a mely az enyémmel lényegében egyező, általánosságban el volt terjedve és csak 1900-iki nagy vita alkalmával lett Szilágyi Dezső által azon ellentétes álláspont hangsúlyozva, a mely a magyar törvénynek az osztrákházi törvényekkel semmi tekintetben sem való összefüggését állapítja meg. Mert az a körülmény, hogy én itt successor Austriae archidux kifejezés alatt az osztrák archiducatusban való successorságot értem, csak egy árnyalati különbség és ez lényegében azt, hogy itt Austriae archiduxi minőség van, a mely ott a házi törvényekben van megállapítva, egyáltalában nem érinti. Eltekintve attól, hogy — a mire az igen t. előadó úr figyelmét úgy látszik nem terjesztette ki — én előadásomban akkor, a midőn ezt a kérdést érintettem, — a mely meglehetősen alárendelt kérdés és csodálkozom, hogy azt elsőrendű fontosságú kérdés gyanánt fogták fel általában, — itt, úgyszólván, alternatív megoldást adtam, azt mondom, hogy successor Austriae archidux alatt éppen úgy érthették az ausztriai családi állásban, rangban, czimben való succedálást, mint a hogy érthették alatta a ténylegesen uralkodó ausztriai successort. Mondottam, hogy azt, miszerint azt a szót mely értelemben vették, vajjon uralkodó főherczegnek értelmében vagy általában főherczegi családi állás, tagsági minőség értelmében vették-e, ma ebből a helyből megállapítani nem lehet; én csak tovább füztem az okoskodást és azt mondtam, hogyha a törvény többi rendelkezéseivel, a melyek az elválaszthatatlan együttes birtoklást rendelik, összevetjük, ebből következtethetjük, hogy ez a kifejezés a tényleg uralkodó főherczegre vonatkozik. Mondom, ez ezen törvényhozási műnek önállóságát és

ezzel kapcsolatban az állam önállóságát absolute nem érinti, mert épúgy teljes törvényhozási souverainitásból folyt az, hogy ezt a dolgot ily módon határozták el a harmóniának, az együttes birtoklásnak biztosítása végett és nem külön elsorolva és kifejezetten vették be a törvény szövegébe az elsősülöttség szabályait, hanem ráutaltak egy más rendelkezésre. Ezen rendelkezések egyébként az ügy érdemébe tartoznak, a melyről később fogok nyilatkozni, de ismétlem, mindezen kérdések és ezen törvényhozási műnek ilyen magyarázata sem az ország önállóságát, sem függetlenségét egyáltalában nem érinti, sem azt nem involválja, hogy mi bármi tekintetben Ausztriának volnánk alávetve, sem azt nem igazolja, hogy olyan szempontból tétessék kritika tárgyává egy teljesen objectiv alapon álló tudományos dolgozat. A dolog érdemére nézve a t. teljes-ülés szives engedelmevel a vita végén fogom megtenni észrevételeimet.

Elnök: Bocsánatot kérek, ha észrevettem volna magam vagy t. hallgatóságunk, hogy a n. é. tanár úrnak tudományos szempontból bonczolt és tárgyalt tételeihez olyan subjectivitással szólt volna az előadó, a mely kifogás alá eshetnék: nem hallgattam volna el és nem tenném ki magamat azon megrovásnak, hogy elnöki figyelmet nem gyakoroltam. De én azt hiszem, hogy olyan jóakarattal és oly kollégiális barátsággal tárgyalta a t. előadó úr azt a kérdést, hogy szerintem talán bele tetszett a t. tanár úrnak gondolni a polemiába azt a subjectivitást, a melyet mi oly kevéssé láttunk. Én csak azt kívánom, hogy az a helyes objectiv irány, a melyet a t. tanár úrnak önmagával szemben megkövetelni méltóztatott, jövőre is megóvassék. (*Éljenzés.*)

Dr. Ferdinándy Géza:

T. Teljes-ülés!

Jászi Viktor tanár úr igen t. kartársunk felszólalt személyes kérdésben, s olyanforma szemrehányást tett, mintha én az ő hazafiságát vontam volna kétségbe azért, mert ő azt az

álláspontot foglalta el, hogy a magyar trónörökösödési jog mindenkor az osztrákhöz igazodik, vagy hogy én más subjectiv gorombaságokat mondtam volna neki. Átnéztem írásaimat és mindössze ennyit találtam bennök, a mit ő önmagára vonatkoztathat: (olvassa). «De a midőn ő itt az ő felfogását elénk tárta, az igazat megvallva, meg voltam lepetve, mert ily felfogását az 1723. évi trónöröklési törvényeknek magyar közjogásztól nem vártam volna.»

Azt hiszem, t. teljes-ülés, hogy ebben semmi sértés nincs. Mert én itt csak annak a felfogásomnak adtam kifejezést, hogy meg voltam lepetve akkor, a midőn ő a maga előadását megtartotta. Azt hiszem, hogy mindenkinek szabadságában áll, hogy valakinek felfogása által meg legyen lepetve és hogy az senkit sem sérthet. Van továbbá itt még egy passus, a melyre a t. tanár úr megjegyzéseit vonatkoztathatta. Azt mondta ugyanis, hogy «az elmélet annyira elhomályosítja Magyarország függetlenségét s trónöröklési kérdésekben a magyar országgyűlést megillető eminens hatáskörét, s annyira kedvez az osztrák felfogásnak, hogy még akkor is, ha érvei e tekintetben meggyőzőek és világosak volnának, kötelességemnek tartanám azzal szemben ellenérveket keresni». Azt hiszem t. teljes-ülés, hogy ebben sincs semmi olyan, a mi akár az ő tudományos jóhiszeműségét, akár az ő hazafiságát kétségbe vonja. De ha csak egy is akad a t. teljes-ülés t. hallgatói között, a ki e tekintetben sértő kifejezéseket lát az idézett szövegben, akkor én a t. tanár úrtól hajlandó vagyok ünnepélyesen bocsánatot kérni. (Éljenzés.)

Dr. Schiller Bódog:

T. Teljes-ülés!

Én e helyütt csak egy kérdéssel kívánok foglalkozni, azzal a kérdéssel, a melynek, noha közvetlen kiindulásul s alkalmul szolgált arra, hogy a *pragmatica sanctio* és a házi törvények viszonya itt fejtegetés tárgyává tétessék, mégis háttérbe kellett szorulni az elvi alapkérdés és ennek nagyfontosságú folyamánai előtt: az *egyenjogú házasság* kérdésével. Másutt, a Jogtudományi Közlöny hasábjain «A magyar trónörökösben megkivántató kellekekről» — közvetlenül Polner tanár úr t. tagtársunk felolvasása után — megjelent, — de azt megelőzőleg a tek. szerkesztőségnek beszolgáltatott — cikkeimben¹ kifejtettem, hogy az 1723: II. t.-cz. 7. §-a nem tartalmazza az osztrák főhercegségben való jogutódlásnak közvetlen, primær trónöröklési feltételül megállapítását (e fejtegetéseim jórészt összevágának Polner tagtárséval); és ugyanott előadtam, mit jelent vélekedésem szerint és mennyiben foglal magában kellékmeghatározást az «*Austriæ archiduces*» kitétel, megvilágításául az öt, helyesebben hat — leghelyesebben ugyan hét² — leány problémájának. Az egyenjogú házasság kérdésére helyszüke miatt nem terjeszkedhettem ki; csak éppen jeleztem Jászi tanár úr negatív eredményével ellenkező nézetemet, hogy az osztrák uralkodó-család joga szerint 1723-ban az egyenjogú házasság feltétele volt az ivadékok öröklési képességének. Meg kell kísérelnem ennek kimutatását; annyival is inkább, minthogy Pol-

¹ 1902. évf. 48., 49., 50. és 52. sz.

² Az «*Austriæ archiduces*» kitételnek komoly, minősítő jellege ellen azzal érvelt 1900-ban az ellenzék, hogy I. József két és I. Lipót három leányának ivadékai nem osztrák főhercegek, pedig világos, hogy a *pragmatica sanctio* megadja nekik a trónöröklési jogot. Id. h.

ner t. tagtársunk a maga részéről megerősítette Jászi tanár úr tagadólagos eredményét; a tisztelt felolvasó úr pedig e kérdéssel, «mint jogtörténeti kérdéssel» egyáltalában nem óhajtott foglalkozni. És habár az 1900: XXIV. t.-cz. a kérdést tételesen eldöntötte, talán mégsem egészen gyakorlatiatlan s meddő dolog az 1723-iki jogállapotot vizsgálnunk; mert nagy jelentősége van annak, vajjon egy törvény, melynek megváltoztatásához oly lényeges érdekek fűződnek, történeti tévedésen alapul-e vagy sem; és másrészt fejtegetéseim — egy részletkérdésre vonatkozóan — az 1900: XXIV. t.-cz. logikai alapjait, az önálló szabályozás feltevését is fogják megvilágíthatni és, ha sikerül a bizonyításom, igazolni.

Jászi Viktor t. tagtársunk, úgy hiszem, ebben a kérdésben helytelen tant vall. Azt hiszem, hogy az 1900: XXIV. t.-cz. történelmileg csakugyan helyesen diagnostizálta a *pragmatica sanctio* alapján (és pedig azon az alapon, melyen az 1900-iki törvény látja állni a *pragmatica sanctio*t) létező jogállapotot azzal, hogy az egyenjogú házasság követelményét közjogunkban fennállónak mondotta. Jászi tanár úr kétségbe vonja az egyenjogú házasság megkövetelését azért, mivel ilyféle tételes rendelkezést, írott szabályt az osztrák családban 1723 előtt, de még jóval későbbi időből sem ismer. A t. felolvasó úr imént kijelentette, hogy ő sem ismer ilyet; bevallom, én sem ismerem. Azonban nem is kell, hogy ilyes írott szabályt bemutassak. Az egyenjogú házasság intézménye tételes része lehet a családi jognak, pusztán a család szokásai és élő gyakorlata, a mint mondták, az *Observanz* alapján. A német birodalmi

440. lapon kimutattam, hogy a milyen értelemben nem főhercegek ennek az öt leánynak leszármazói, ugyanabban az értelemben Mária Teréziának ivadékai sem osztrák főhercegek. Vagyis az öt leány kérdése «nem létezik, mivel igazában hat leány kérdése». Ámde 1723-ban Mária Terézián, I. József két leányán (Mária Jozefán s Mária Amálián) és I. Lipót három leányán (Mária Erzsébeten, Mária Annán — V. János portugál király nején — s Mária Magdolnán) kívül még egy Habsburg-leány volt, a ki pláne közelebb jogosult volt József és Lipót leányainál: III. Károlynak második leánya, az 1718-ban született Mária Anna főhercegnő. Az ellenzéknek tehát helyesen úgy kellett volna formulálnia — helytelen — érvét, hogy «hat leány kérdése»; helytelen azért, mivel igazában hét leány kérdése.

főnemesség (hoher Adel) családjainak autonómiája, melynek a különböző — szerződéses, végrendeleti — formájú írott rendelkezés volt *egyik* gyakorlási módja, ugyanoly joghatálylyal nyilvánulhatott a családtagoknak hallgatag megegyezése és hosszú időn át változatlan s megegyező jogi gyakorlata útján.³ A kettő éppúgy kiegészítette egymást, miként az egyéb kisebb-nagyobb jogközönségekre nézve egymás mellett érvényesült a törvény, illetve egyéb írott jog és a szokásjog. A főnemesi családok joga, a Privatfürstenrecht, nagyrészt szokásjogi állagú volt Observanzon, alapult.⁴ Éppen a házassági jogra vonatkozólag világosan constatalja ezt az 1875. febr. 6-iki német birodalmi törvény (Über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung), melynek 72. cikke a hajdani főnemesi családokat illetőleg ily szavakkal tartja fenn a régi jogot: «(Es werden) die auf Hausgesetzen *oder Observanzen* beruhenden Bestimmungen über die Eheschliessungen und die Gerichtsbarkeit in Ehesachen nicht berührt». Hogy nevezetesen az egyenjogú házasság postulatuma is fennállhat pusztán az Observanz erejénél fogva, arra ékes példát szolgáltat a porosz királyi ház. Poroszországban máig sincsen sem házi törvényben, sem a Verfassungsurkundéban, sem egyéb rendelkezésben az egyenjogú házasság megkövetelve;⁵ és daczára ennek

³ «Quelle des particulären (Privatfürsten) Rechts (waren) ausser den autonomschen rechtsverbindlichen Satzungen die Gewohnheit und die sonst zu erkennende, übereinstimmende rechtliche Überzeugung der Mitglieder eines bestimmten Kreises, bezw. einer Familie des hohen Adels.» Heffter, Sonderrechte, 1871. 40. l. «Die Stelle des geschriebenen Familienstatuts konnte durch erweisliche Tradition und Gewohnheit vertreten werden.» U. o. 82. l.

⁴ «Wie in den meisten Lehren des deutschen Fürstenrechtes, so beruhte auch hier alles auf dem Herkommen.» Schulze Hermann, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts. 1881. I. 219. l.

⁵ Schulze Hermann, Die Hausgesetze der regierenden deutschen Fürstenhäuser III. 1883. 615. l. — Rakovszky István országgyűlési képviselő 1900. nov. 8-iki beszédében idézett egy 1707-iki szerződést és 1821-ből való házi törvényt, mint a melyek a porosz királyi ház tagjainak házasságait szabályozzák (Képviselőházi Napló 305. l.). Mindkét szabályozás azonban (Rakovszky különben is tévedett, midőn azokat a maga ellenzéki álláspontjának támogatására felhozta, mert mind a kettőben kimondatik, hogy egyedül főnemesi, azaz legalább is grófi

1824-ben III. Frigyes Vilmos, a midőn házasságot kötött egy Harrach grófnővel, a kit pedig lehetett volna mint personalista (azaz reichsunmittelbar terület hijján, feltételesen a birodalmi gyűlésnek valamelyik grófi collegiumába felvett) család sarját

család tagjával kötött házasság tekintendő egyenjogúnak, az illetékes családtagok különös beleegyezése hijján) egyesegyedül a *Hohenzollern hercegi családra* vonatkozik: a Hohenzollernek sváb törzsére (Fürsten — und Grafen — von Hohenzollern-Hechingen und Hohenzollern-Sigmaringen). Az 1707 január 30-iki pactum gentilitiumnak (az 1695-ben a brandenburgi dynastia között egyfelől és eme délnémetországi Hohenzollern hercegek és grófok között másfelől létrejött örökösödési szerződés [Schulze id. h. 723. s kk. ll.] megújításának [u. o. 729. s kk. ll.] ide vonatkozó 8. cikkére nézve (« . . . es wird . . . hierdurch ausdrücklich declariret, dass die Heyrathen so unter dem Grafen Stand geschehen vor ungleich geachtet und diejenigen Fürsten und Grafen von Hohenzollern, so dergleichen treffen über dem, dass die daher erfolgenden Descendenten des Titels, Namens und der Succession . . . unfähig seyn, auch weder zur Landesregierung gelassen, noch mit dem sonst verordneten Deputat versehen werden sollen, voraus wenn solches inæquale matrimónium . . . ohne Einwilligung des capitis Familiæ et Lineæ geschlossen und vollzogen worden . . . ») kétségtelen ez nemcsak abból az okból, hogy éppen a megelőző 7. és a következő 9. cikk is egyedül a délnémetországi Hohenzollerekre állapít meg kötelezettségeket és szabályt, hanem azért is, mivel a szerződésekben mindenütt «Fürsten und Grafen von Hohenzollern», valamint «Fürstlich Hohenzollern'sche Häuser» kizárólag az egyik szerződő félnek, a sváb ágaknak jelöléseül szerepel (lásd az első cikk végén: «wie dann S. Königl. Majestät als Caput. familiæ sämbtl. Fürsten und Grafen von Hohenzollern Dero königl. Hulde und propension, auch . . . aller möglichsten hohen Assistenz und protection . . . versichern»), holott a másik szerződő fél «Chur- und Hochfürstliches Haus des Markgrafen zu Brandenburg», «Durchlauchtigstes Haus Brandenburg» névvel jelöltetik. Hogy pedig az 1821. jan. 24-iki házi törvény III. czimének 10. §-a, melyet Rakovszky in extenso közölt, szintén nem terjed ki a Gesammthausra, de még csak nem is mindkét fürstliches Hausra, legékeesebben mutatja a házi törvény intitulatiója: a törvényt hozza ugyanis Anton Alois, souverainer Fürst zu Hohenzollern . . . Graf zu Sigmaringen . . . A porosz király beleegyezése, mely szükséges nem egyenjogú házasságnak teljes joghatálylyal leendő megkötéséhez, nem «a királyi családra nézve» kívántatik meg, mint Rakovszky állítja, hanem éppen a Hohenzollern-Sigmaringen család tagjaira nézve, a kikről ebben a törvényben elejétől végig szó vagyon; hisz a porosz királyén kívül megköveteltetik — nem disiunctive, hanem coniunctive és cumulative —

egyenjogúnak tekinteni, az ő királyi házának Verfassungjára való hivatkozással nyilatkoztatta ki házasságát «nem egyenjogúnak».⁶ Az osztrák uralkodó családban is az Observanz hozta létre az egyenjogú házasság követelményét. Heffter, a ki pedig általánosságban az egyenjogú házasság kérdésében az ú. n. enyhébb nézet híve és legtekintélyesebb képviselője, «Sonderrechte der souverainen und der mediatisierten, vormals reichständischen Häuser Deutschlands» című művének különös részében szólva a Habsburg-családról, megjegyzi: «Bei Eheschliessungen ist die Ebenbürtigkeit stets festgehalten worden».⁷ «Az egyenjogú házasságoknak félbe nem szakított sorozata»⁸ igazolja ezt az Observanzot. Csak egyetlenegyszer fordult elő, hogy egy osztrák főherceg nem egyenjogú nőt választott hitvestársul, t. i. tiroli Ferdinándnak, I. Ferdinánd császár és király fiának Welser Philippinával, az V. Károlytól biródommi nemességet nyert augsburgi patricius család leányával kötött házassága. Jászi tanár utalt is nagy nyomatékkal erre az egy ellenkező esetre; és utalt arra, hogy a császár és fiai egyezséget kötöttek Ferdinánddal; hogy clausula derogatoriával kellett «aus kaiserlicher Machtvollkommenheit» az ebből a házasságból származott ivadékok öröklési jogának elejét venni; hogy kitüntető állást adtak a házasságból származó egyik fiúnak, Károlynak és bibornokká creáltatták a másikat; hogy fentartották Károly leszármazóinak öröklési jogát a Habsburgház fiágának magvaszakadása esetére s így tovább.

Tisztelt teljes-ülés! «Man spricht vergebens viel um zu versagen, Der andere hört von allem nur das Nein». Én mind-ebből csak azt látom, az eredményt, hogy nem lett osztrák főherceg és nem tudott érvényesülni osztrák főherceg gyanánt

«die Einwilligung von Seite ... (des Königs von Preussen ... und) der nächsten fürstlichen Agnaten, insbesondere auch eines jeweilig regierenden Fürsten zu Hohenzollern-Hechingen», a mi természetes folyománya a Hechingeni ág és a porosz királyi ház (1575-ben, illetve 1695-ben és 1707-ben szerzett öröklési jogainak.

⁶ Schulze id. h. 615. l.

⁷ 248. l.

⁸ Szilágyi Dezső, 1900 nov. 12. beszédében. Képviselőházi Napló 373. l.

az, a ki nem származott egyenjogú házasságból. Hogy a család egyezsége lépett Ferdinánddal, majd fiával — miért ne rendezték legyen I. Ferdinánd császár és a főhercegek atyafiságos szeretettel, «zur Erhaltung brüderlicher Liebe und Einigkeit und alles friedlichen Wesens» azoknak viszonyait, a kik mégis csak édes s törvényes gyermekei voltak fiának, illetve testvérüknek? Az egyenjogú származásnak elismerése e szerződésben épp oly kevésbé foglaltatott, mint nem foglaltatott abban az egyezésben, Verzichts- und Alimentationsvertragban, melyet a Lippe-Biesterfeld grófok kötöttek 1787 május havában testvérükkel, Lajos Henrik gróffal, kinek Kellner Erzsébettel létrejött házasságát panaszukra notorische Misheirathnak nyilatkoztatta volt ki felesztendővel korábban, 1786 októberben a Reichshofrath.⁹ És igaz, hogy a burgauai örgrófság és az azzal járó részesedés a birodalmi gyűlésnek fürstlich collectiv szavazataiban előkelő szerepet s állást biztosított Ferdinánd fiának; de mit jelentett a kis Burgau Ferdinánd főherceg gazdag tartományaihoz képest, melyek faira át nem szállottak; mit jelentett az örgrófi czim az osztrák főhercegi névnek és méltóságnak s az abból folyó jogoknak fényessége és dísze mellett, mely nem lett az övék és a mely helyett meg kellett elégedniök az egyszerű, «von Oesterreich», d'Austria nevezettel, akár csak V. Károly természetes fia, Don Juan, vagy utóbb Rudolf császár és királynak fattyjai!¹⁰ S az eventualis successió fentartásában különösen épp úgy nem rejlik az egyenjogú születésnek és abból eredő öröklési igényeknek elismerése, a mint nem rejlik álta-

⁹ Schulze i. m. II. 179. s kk. II.

¹⁰ Ferdinánd főherceg fiának ez az egyszerű «von Oesterreich» neve egymaga is mutatja, hogy a szóban forgó házasságot közönséges Misheirathnak tekintették. Állandó s általános gyakorlata volt a német főnemesi családoknak, hogy a törvénytelen gyermekek, kiket az atyjuk elismert, nemkülönb a nem egyenjogú házasságból származó gyermekek (ha anyjukkal egyetemben más nevet s címet nem nyertek), a családnak *nevét* viselték, annak *címe nélkül*. P. o. I. Frigyes Ágost szász választófejedelem és lengyel királynak a szép Königsmark Aurórától született természetes fia az egyszerű «von Sachsen» nevet használta (inde: le maréchal de Saxe); Ágost braunschweig-lüneburgi hercegnek törvényes, de nem egyenjogú házasságából származott ivadékai a «von Lüneburg» névvel éltek s élnek mai napig. Hasonló-

lában az egyezés tényében sem, és a mint nem forgott fenn ily elismerés akkor sem, midőn 1787-ben Lajos Henrik lippebiesterfeldi grófnak s említett polgári rendű nejének leszármazói részére biztosított a Lippe grófok magvaszakadásának esetére az utódlás joga, vagy midőn 1588-ban Ferdinánd bajor herceg házasságra lépett Beck Máriával, komornyikjának leányával és az ebből a nyilvánvaló Misheirathból leszármazóknak javára ugyanily eventualis öröklési jogot engedtek az agnatusok.¹¹ Ama dérogatorius záradék pedig, melylyel a császár hatályon kívül helyez minden jogszabályt, «die von der Kinder Succession Meldung thun oder auch denselben eine gewisse Legitima bestimmen», nem egyéb, mint a legisták iskolájából kikerült kancelláriai hivatalnoknak tudományos salvatója, üres beszéd; mert ugyan hol s mikor alkalmazták a német fejedelmi családokban a római jognak a törvényes öröklésről s a köteles részről szóló szabályait? Szóval, a mi a Welser Philippina esetében történt, éppenséggel nem alkalmas arra, hogy az Observanz ellenében felhozassék. Ez az eset nem hogy gyengítette volna, ellenkezőleg megerősítette az Observanzot: az egy negatív példa jobban mutatja a száz pozitív esetről, hogy osztrák főhercegnek egyedül egyenjogú házasságából születhetnek az osztrák család közösségébe tartozó, öröklésre képes ivadékok. Hogy ezután az eset után sem provideál-

képpen az a két gyermek, a ki Sussex hercegnek, III. György angol király fiának és Lady Augusta Murraynak érvénytelen (s egyúttal nem egyenjogú) házasságából született, az Este nevet vette fel királyi jóváhagyással, mint a mely a braunschweig-lüneburgi családnak, melyből való volt az angol uralkodó ház, a Hannover-dynasztia is, családi neve, estei (II.) Azo lévén a braunschweigi összcsaládnak megalapítója. A pusztá családi névnek a cím nélkül való használata a természetes vérségi rokonságot kívánta kifejezésre juttatni, a mely azonban a törvényes feltételek hiánya folytán nem válhatott volt egyúttal törvényes rokonsággá, a családi jogközösségbe tartozássá. V. ö. Eichhorn Karl Friedrich, Über die Ehe des Herzogs von Sussex mit Lady Augusta Murray. 1835. 41—42. II.

¹¹ Schulze id. m. II. 181. (verb. «... entsagen ... insbesondere ... der widerrechtlich präntendierten Eventualsuccession in gräflich Lip-pische Land und Leute, so lange noch von den jetzt florierenden Linien standesmäßige Leibs-Lehns-Erben und Descendenz vorhanden ...») Heffter id. m. 110. I.

tak írott szabály formájában, legjobban igazolja az Observanz erejét és hogy biztak az observancia erejében, a mely ime győztesnek és hatalmasnak mutatkozott.

Jászi tanár úr *a contrario* érvet is hoz fel az egyenjogú házasság postulatumának fennállása ellenében. Hivatkozik arra, hogy egyes családi szabályok, I. Ferdinándnak 1543-iki végrendelete, 1547-iki codicillusa, főképpen pedig II. Ferdinánd 1621-iki végrendelete a lányokra nézve kifejezetten megkívánják az egyenjogú házasságot, II. Ferdinánd különösen hivatkozással atyjának, Károlynak 1584-iki végrendeletére, «auch sonsten nach unseres Hauses uralten Compactaten und Gewohnheiten». Ez az érv, tisztelt teljes-ülés, éppenséggel nem áll, azaz éppenséggel nem bizonyítja az egyenjogú házasság követelményének a család férfitagjaira nézve fenn nem állását. Arra nem akarok súlyt helyezni, hogy éppen II. Ferdinánd végrendelete egyenesen «in fürstliche Häuser» való házassodásról beszél, a mi tulajdonképpen a — bár orthodox felfogás szerinti — egyenjogú házasságnál többet kíván, mivel nem is minden egyenjogú férjét ismer el egyenjogúnak, hanem csupán a Fürstet,¹² szóval nem a birodalmi grófokat, — úgy hogy tehát e rendelkezés nem tekinthető superfluumnak még akkor sem, ha az egyenjogú házasság intézménye az Observanznál vagy akár

¹² Hogy II. Ferdinánd végrendelete a «fürstliche Häuser»-t nem használja abban a pontatlan, tág értelemben, az összes birodalmi főnemesség jelölésére, mint mikor — a potiori fit denominatio — az összes főnemesi családok jogát (tehát a grófi és régibb korokra nézve a birodalmi báró-családokét is) egyszerűen Privatfürstenrechtnek mondjuk, könnyű beigazolnunk számos analog rendelkezésnek szövegével. 1687-ben az anhalti (uralkodó) fejedelmek megállapodnak többek között arra az esetre, «woferne ein Fürst von Anhalt eine unanständige Person, so nicht von fürstlichen oder gräflichen, oder zum wenigsten alten bekannten Herrenstande geboren, erheirathen würde.» Heffter id. m. 232. l. Ernő Ágost szász-weimari hercegnek 1724-ben alkotott öröklési statutuma szintén megállapítja annak jogkövetkezményeit, «woferne einer von unsern Söhnen oder deren Nachkommen sich mesalliiiren und eine andere Person, als aus einem fürstlichen oder alten reichsgräflichen Hause heirathen sollte». Schulze id. m. III. 223. l. Lipót Miksa anhalti örökös herceg meg 1751-iki végrendeletében meghagyja, «dass unsere Prinzessinnen, wo nicht in fürstliche, doch in alte reichsgräfliche Häuser vermählet werden» id. m. 61. l.

írott szabálynál fogva csakugyan fennállott volna a leányokra is kiterjedőleg. De nem alkalmas arra, hogy a contrario érvül szolgáljon e tekintetben, vagyis érvül arra nézve, hogy Observanz, a mely a család fitagjaira nézve az ivadékok öröklési képessége céljából megkövetelte az egyenjogú házasságot, e korban nem volt, azért, mivel ebben a dologban Németországszerte más volt az állapot és a gyakorlat a fiúkra s más a leányokra nézve; az egyenjogú házasság intézménye s az e részben megállapodott családi szokás s Observanz Németországszerte főképpen és egyenesen a főnemesi család fitagjaira vonatkozott, a leányokat általában nem érintette, nem korlátozta, a minnek az az egyszerű oka, hogy a német főnemesi családnak igazában éppen csak a fiági férfirokonok voltak a tagjai¹³ (Schwertmagen, szemben a fiági nőrokonokkal és a mindkét nemű leánnyal, Spindelmagen)¹⁴ s tehát hasonlíthatatlanul csekélyebb érdekek fűződtek a leányok jogviszonyainak szabályozásához, aránylag még ott is, hol a leányoknak s a leánnyak subsidiarius öröklési joga volt. Az e korban alkotott rendelkezések, családi szerződések, végintézkedések, melyek megkövetelik az egyenjogú házasságot, szinte kivétel nélkül kifejezetten csak a fiúkról szólnak. Csak egy-két példát említek. «Wenn einer der *Gebrüder* oder ihrer Erben», rendel 1604-ben egy limburgi gróf, «*anders*, denn sich seinem Stand und Herkommen nach geziemet, [azaz] zu einer Bürgerin oder Bäuerin zu verheirathen gelüsten liesse»;¹⁵ s a Wittgenstein grófok 1607-iki házi pactumában olvassuk: «wenn *einer des Namens und Stamms*¹⁶ sich künftig mit einer geringeren Standsperson . . . in eheliche Pflicht einlassen würde, die Kin-

¹³ «Die politische und folgeweise auch die rechtliche Bedeutung der Familie war im Mannesstamme vertreten, so dass nur die Agnaten, die des Stammes und Namens sind, als die vollberechtigten und eigentlichen Genossen sich darstellen.» Beseler Georg, System des gemeinen deutschen Privatrechts. III. 27. l.

¹⁴ Amazok az agnatusok, emezek a cognatusok. A germán jogi agnatusok köre tehát kisebb, a cognatusoké meg nagyobb a római jogi agnatiónál, illetve cognatiónál. V. ö. Beseler id. m. II. 375., 431. ll.

¹⁵ Heffter id. m. 112. l.

¹⁶ Lásd a kifejezés jelentéséről id. m. 72. l. jegyz.

der . . . sich des *gräflichen Titels* nicht bedienen sollten». ¹⁷ Sőt még akkor is, a midőn egy szabályozás olyformán indul meg, hogy kiterjedjen mind a fiúkra, mind a leányokra, a rendelkezés folyamán az intézkedő teljesen megfelelkezik arról, hogy leányokról is akar szólni és úgy intézkedik, hogy intézkedése egyedül a család fitagjaira nézve alkalmazható, sőt még *expressis verbis* is csupán fiúkról beszél, a mint erre érdekes példa Ferencz Józsiás koburgi herczegnek 1736-ban kelt *declaratíója* :

«Wir wollen, dass unsere freundlich geliebten *Kinder* und deren *Descendenten* sich an keine anderen als fürstliche und gutgräfliche Häuser und Familien verheirathen sollen. Wofern aber eines und das andere unserer fürstlichen *Kinder* und deren *Descendenz* dieser . . . Verordnung zu kontravenieren sich begeben liesse, soll zwar dasselbe das . . . ihme zukommende respective *Primogeniturrecht* und geordnete vollständige *appanagium* auf seine Lebenszeit der getroffenen *Misheirath* ohnerachtet ungeschmälert bekommen». (Eredetileg, az 1733-iki végrendeletben ez az intézkedés így szólott: «wenn er der *Primogenitus* wäre, der *Succession* der Lande und Regierung *ipso facto* verlustig sein, . . . die *Postgeniti* aber, wenn sie dergleichen unanständige Heirathen treffen, jeder sich nur mit der halben *Appanage* vergnügen sollen . . .») És alább: «die aus solcherlei ungleicher Ehe erzeugte . . . *Descendenz* zur Landessuccession niemals gelassen, sondern Ihnen . . . zum beständigen . . . Unterhalt nur die Hälfte dessen, was Ihr *Vater(!)* an ordentlichem *appanagio* bei seinem Leben zu geniessen gehabt, hierdurch beschieden sein». ¹⁸ Sőt az egyenjogú házasság tekintetében még ma sincsenek mindenütt *æquiparálva*, vagy jobban mondva egyenlő szigorú feltételeknek s korlátoknak alávetve a leányok a férfiakkal. Így pl. az 1831-iki szász Verfassungsurkunde és az 1837-iki Hausgesetz összevetéséből világosan kiderül, hogy a szász királyi családban a leányok köthetnek nem egyenjogú házasságot is a nélkül, hogy ez ivadékaik esetleges *successióját* bármiképen veszé-

¹⁷ U. o. 113. l.

¹⁸ Schulze id. m. III. 229. l.

lyeztetné.¹⁹ A midőn tehát a Habsburg-családban 1543-ban és 1547-ben, valamint 1621-ben kifejezetten megkivánták a leányoknak egyenjogú férjhez való menetelét, akár feltételélül gondolták ezt az ivadékok öröklési képességének, mint hiszszük, akár nem, mint Jászi tartja — minden jogi él s consequentia nélkül valónak azonban semmi esetre nem lehet tekinteni ezt a rendelkezést, annak megszegése, ha talán egyéb joghátránnyal nem, de a kiházasítási igény elvesztésével okvetlenül járt, a mint erre sok analogiát tudunk régibb s újabb idő-

¹⁹ A házi törvény nem írja elő kategorice az egyenjogú házasságot. De szabályozza a nem egyenjogú házasság következéseit. Kimondja, hogy királyi hercegnek illetén házassága «hat keine rechtliche Wirkung auf Stand, Titel und Wappen, Erbfolge in die Regierung, das Hausfideicommiss und die Secundogenitur, auf Appanage, Aussteuer und Witthum», még királyi beleegyezés esetén sem (10. §. Schulze id. m. 356. l.), a mi nem egyéb, mint liquidatiója az egyenjogú születés abszolút kívánalmának, melyet a Verfassungsurkunde 6. §-a tartalmaz a főgra nézve: «Die Krone ist erblich in dem Mannesstamme des sächsischen Fürstenhauses . . . vermöge Abstammung aus ebenbürtiger Ehe» u. o. 66. l. A királyi hercegnők nem egyenjogú házasságairól ellenben ezeket találjuk a házi törvény 11. §-ában: «Die das Privatvermögen betreffenden privatrechtlichen Ansprüche der . . . aus der unebenbürtigen Ehe einer Prinzessin des königlichen Hauses erzeugten Kinder und des überlebenden Ehegatten beschränken sich auf das Vermögen . . . der Mutter und beziehendlich Ehegemahls, auch das etwa noch von Ascendenten der solchergestalt vermählt gewesenem . . . Prinzessinnen anfallende Vermögen, vorausgesetzt, dass hinsichtlich der Prinzessinnen die elterliche Einwilligung in die Ehe stattgefunden habe» u. o. 256. l. Szóval a hercegnő házasságának csupán magánjogi hátrányai állapíthatnak meg, holott a megelőző szakasz királyi hercegnek nem egyenjogú házasságát közjogi és magánjogi hátrányokkal sújtja; és ezt az a contrario érvet nem kevésbé erősíti meg az, hogy maga a 11. §. is szintúgy vonatkozik a hercegeknek, mint a hercegnőknek nem egyenjogú házasságaira: a pontok helyén t. i. ez áll: «aus einer solchen Ehe (értsd: milyenről a 10. §. rendelkezik) oder», illetve «des Vaters (oder)», végül «Prinzen (und)». A házi törvény nem is állapíthatott meg közjogi hátrányt, minthogy nem derogálhat az alkotmánytörvénynek, — ez pedig nem követeli a hercegnőknek egyenjogú férjhez menetelét. A Verfassungsurkunde 7. §-a ugyanis következőleg rendelkezik a leányágak örökléséről: «In Ermangelung eines durch Verwandtschaft [értsd a 6. §. értelmében] oder Erbverbrüderung zur Nachfolge berechtigten Prinzen geht die Nach-

ből²⁰ —, ez épenséggel nem jelenti azt, hogy «unius positio est alterius exclusio», nem jelenti azt, hogy: mivel a család fitagjaira nézve ilyen szabályt s rendelkezést nem találunk, ergo a főherczegek nem egyenjogú házasságaihoz nem fűződött semmiféle hátrányos jogkövetkezmény, perszé éppen az ivadékok öröklési képessége szempontjából. Ha a leányokra nézve kifejezett kivánalomból egyáltalában *szabad* valamit következtetnünk a férfiak nem egyenjogú házasságainak relevans vagy közömbös voltára nézve, úgy a következtetés nem lehet egyéb, mint a melyet Széll Kálmán miniszterelnök vont le abból: t. i. az argumentum a maiori ad minus. Ha már a leányoktól is megkövetelték az egyenjogú házasságot, mennyivel inkább kell, hogy megkövetelték legyen a fiúkra nézve!

Tisztelt teljes-ülés! Jászi tanár úr nagyon érezte, hogy az ő érvelése, melylyel írott rendelkezések és szabályi provisio hiányából az egyenjogú házasság postulatumnak nem létezésére következtetett, *nimum probat*. Hiszen a családi statutumok, szerződések, osztozkodások, végintézkedések, a melyekben mindenütt csak az van, hogy «ex legitimo matrimonio procreati», «eheliche Leibeserben» és hasonlók, a morgantikus házasságot sem említik negatív feltételképpen, de nem említik, nem zárják ki az olyan Misheirathot sem, a melynek

folge auf eine aus ebenbürtiger Ehe abstammende weibliche Linie ohne Unterschied des Geschlechts über.» Minthogy a «weibliche Linie» a régi német családjog és a Privatfürstenrecht legelemibb fogalmi szerint a szász uralkodó családból született leánynyal magával kezdődik, nem pedig ennek gyermekeivel, világos, hogy a Verfassungs-urkunde arra a házasságra nézve követeli meg az egyenjogúságot, a melyből az illető leány született, nem pedig a leánynak magának házasságára vonatkozólag. Vagyis csak annyit követel, hogy szász herczegnő legyen az, a ki a maga vagy ivadékaik személyében a trónt öröklí.

²⁰ Régibb példákat lásd Moser J. J., Familienstaatsrecht derer teutschen Reichsstände II. 173., 281. II. Újabb ide vágó rendelkezések, melyek azonban nemcsak az egyenjogúság hiánya miatt tiltott vagy ellenzett házasságra, hanem a családfő beleegyezése nélkül megkötött házasságokra általában vonatkoznak, többek között az 1837-iki szász királyi házi törvény 9. §-ának második bekezdése: «Vermählt sich eine Prinzessin des Hauses ohne Einwilligung des Königs, so ist die Ehe aus diesem Grunde allein zwar nicht ungültig, die Prinzessin hat

esetén a legszerényebb grófi család is kapuit zárta volna az ivadékok elől, hát még az a család, a melyben annyi száz esztendő óta volt — ha nem is örökletes jog szerint — de otthon Nagy Károly koronája: t. i. a polgári rendű vagy éppen paraszt nővel kötött házasságot. Ha pedig a családi szabályok, osztozkodások, végrendeletek nem zárják ki a morganatikus házasságból, illetve a polgári rendű vagy éppen paraszt nővel kötött házasságból származó ivadékokat, úgy hát az egyenjogú házasságnak meg nem említettése, kifejezett követelménynek hiánya jelentéktelen és közömbös dolog: nem lehet e hallgatásból azt következtetni, hogy nem követelték meg valóban; mivel lehetetlen, hogy a család joga ebben a materiában *semmiféle* követelményt nem állított volna fel, azaz hogy az Observanz ne tiltakozott volna a morganatikus házasságból származó, vagy pláne a többször említett Misheirathból született ivadékok egyenjogúsága és öröklési képessége ellen. Szóval okvetlenül kell, hogy a házi statutumokban a nem egyenrangú házasságnak erről a két fajáról, habár csak *implicite*, szó legyen. Jászi tanár úr úgy találja, hogy mind a kettő *negative subintelligitur* a «*legitimum matrimonium*», «*eheliche Geburt*» és egyéb hasonló kitételek alatt. Vagyis szerinte a *legitimum matrimonium* többet jelent a kánonjog értelmében megkötött s érvényes házasságnál; jelent egyszerűsrimind olyant, a mely sem nem morganatikus házasság, sem nem olyan Misheirath, melyet említettem: polgár- vagy parasztnővel való házasság.

Hát ez helyes. Az újkori, kivált a XVIII. századbéli német publicistika és közjogi tudomány valóban így vette a *legitimum*

aber keinen Anspruch auf Aussteuer.» Schulze id. m. III. 255. l.; az 1857-iki waldecki házi törvény 11. §-a: «Auch zieht die Eingehung einer nicht hausgesetzlichen Ehe für die sich verehelichende Prinzessin oder Gräfin den Verlust des Rechtes auf Mitgabe nach sich», u. o. 426. l. Érdekes kivált a Hohenzollern-Sigmaringen hercegi család 1821-iki házi törvényének IV. cz. 8. §-a: «Die Prinzessinnen unseres fürstlichen Hauses sind gegen Empfang des statutenmässigen Heirathgutes und Aussteuer, welche ihnen jedoch *nur bei einer standesmässigen und mit Bewilligung des regierenden Fürsten abgeschlossenen Vermählung* gereicht werden, die . . . verordneten eidlichen Verzichte auszustellen schuldig», u. o. 763. l.

matrimoniumot ebben a privatfürstenrechtlich matériában. Értette legitimum matrimonium alatt — egyébiránt egész consequenter — az olyan házasságot, a mely meghozza a nőre és a leszármazókra nézve a házasságnak teljes jogi effectusát; vagyis az olyant, a mely az egyéb törvényes feltételeken és kellékeken kívül, miktől függ a többi polgárok házasságának teljes jogi hatálya azaz törvényessége, megfelel a főnemésekre kötelező egyenjogúsági feltételeknek is.²¹ Kiváltképpen abban a Jászi tanár úr által hivatkozott «Des gesammten fürstlichen Hauses Sachsen gründlicher Bericht» czímű emlékiratban található erre nagyon sok példa: «Matrimonia inæqualia (sind) keineswegs pro legitimis geachtet»;²² «ein solches matrimonium (melynél t. i. a mutuus consensushoz hozzájárult az egyház előirta formaszerűség) heisset nur ratum, ist aber noch lange nicht legitimum . . . das matrimonium legitimum muss nach Vorschrift weltlicher Reichsgesetze, Rechte und Herkommen alle gehörigen requisita haben . . .»;²³ avagy: «die aus einer unanständigen (azaz unstandesgemässen)²⁴ Ehe oder Misheirath, ex illegitimo matrimonio herkommen».²⁵ És Pfeffinger, a XVIII. század elején a német közjognak egyik kiváló művelője, példát felhozandó arra, hogy a birodalmi fejedelmek *törvénytelen* gyermekeinek *törvényesítése* császári ius reservatum, utal I. Rudolfnak arra az 1278-iki kiváltságlevelére, melylyel a király Méltóságos

²¹ V. ö. Ludewignak, a hallei egyetem hires kancellárjának és az Arany Bulla commentatorának szavait: «. . . matrimonium cum minus nobili dicitur lege Salica contractum, id est quod quidem lege ecclesiastica ratum sit, lege autem Salica et totius Germaniæ moribus illegitimum atque civilibus effectibus destitutum.» Comment. ad Auream Bullam II. 1388. l.

²² Moser J. J., Beylagen und Anmerkungen zu Franz I. Wahlcapitulation 1746. 131. l.

²³ U. o. 139. l.

²⁴ V. ö., hogy Ferencz Józsiás koburgi herceg idézett 1736-iki rendelkezésében felváltva alkalmazza az «unanständige» és «ungleiche Ehe» kifejezéseket. Schulze id. m. III. 229. l. És lásd az anhalti hercegeknek 1687-ből való (fent a 12. jegyzetben idézett) megállapodását. Rakovszky István tehát tévedett, midőn az «unanständige Ehe»-t turpis és vilis personákkal kötött házasságnak magyarázta. Képviselőházi Napló 304. l.

²⁵ Moser, Beylagen 151. l.

Henrik meissenii örgrófnak ministerialis rendű nejétől, Maltitz Erzsébettől született ivadékait (Pfeffinger szavai) «*legitimos eius heredes feudales (azaz Lehnserben) pronunciauit, ac si utroque parente principe nati essent*»;²⁶ holott I. Rudolf oklevele így szólott: «*Elisabeth legitimam thori sui [scil. H. marchionis] consortem, Fridericum natum legitimum utriusque et universos liberos ab omni servilis seu ministerialis conditionis respectu eximimus . . . volentes eos sic semper . . . ingenuorum et nobilitium sorte recenseri ac si de ventre libero nati essent*».²⁷ Jászi tanár úr tehát helyesen értelmezi a legitimum matrimoniumot, csak abban téved, hogy ok és alap nélkül szűkíti a Misheirath értelmében vett illegitimum matrimonium körét, a mennyiben a morganatikus házasságon kívül csupán a főnemesi család sarjának polgár- vagy parasztnővel kötött házasságát tekinti matrimonium illegitimumnak. Pedig a matrimonium illegitimum itt nem kevesebb, mint valódi Misheirath. Szóval Jászi tanár úr félreértette az 1742-iki választási capitulatio XXII. cikkének, mely megtiltja a nem egyenjogú házasságból származott gyermekeknek a család czimével s öröklési képességgel való felruházását, «ohnstrittig notorische Misheirath» kitételét. A szász-meiningeni családban felmerült, igen nagy feltűnést és sok bajt okozott eset ötleteből (mely egyébiránt a választási capitulatióknak az imént említett tilalommal való bővülését is okozta) a birodalmi gyűlés 1747-ben kimondotta, hogy valamely Reichsstandnak vagy reichsständisch családból származó férfinak nem nemes nővel kötött házassága ohnstreitig notorische Misheirath. Csakhogy ez az 1747-iki Reichsschluss nem értelmezhető úgy, hogy a notorische Misheirath köre ezzel ki van merítve. «Unius positio non est alterius exclusio». Eichhorn a leghatározottabban kijelenti: «Es ist unrichtig, dass diese allein für unstreitig notorische Misheirathen erklärt werden».²⁸ És Heffter, a ki pedig, ismétlem, az enyhébb nézet híve, világosan tanítja: «Unstreitig notorische Misheirath war

²⁶ Vitriarii Institutiones iuris publici novis notis illustratae III. 110. l.

²⁷ U. o. II. 652. l.

²⁸ Einleitung in das deutsche Privatrecht. 1836. 720. l. gg) jegyz.

die zwischen einer reichsständischen Person und einer bürgerlichen, ausserdem nur diejenige, welche klaren familien-gesetzlichen Bestimmungen oder der kundbaren Observanz eines reichsständischen Hauses zuwider eingegangen wurde. Denn auch hierauf passt der Begriff des unstreitig Notorischen». ²⁹ Ha pedig Jászi tanár urat mindez nem győzné meg, felhivom figyelmét II. József császár választási szegődvényére, mely a szóban forgó cikket a következőkkel megtoldotta: «So viel aber die noch erforderliche nähere Bestimmung anbetrifft, was eigentlich notorische Misheirathen sind etc». ³⁰, — vagyis a birodalmi törvényhozás maga 1764-ben éppen nem látta az unstreitig notorische Misheirath fogalmát az 1747-iki conclusummal teljesen körülírtnak, kimerítettnek! Szóval az unstreitig notorische Misheirath nem egyéb, mint Misheirath, a szó-nak szoros, jogi értelmében; ellentétben az olyan házassággal, ce qu'on appelle Misheirath, a mely Misheirath társadalmi szempontból, a házastársak közötti rangkülönbségnél fogva, de a melynél nem forog fenn oly rangkülönbség a felek között, hogy a jog azt tekintetbe venné és azért jogi hatálylyal Misheirathnak minősítené a házasságot. Bármely a családi statutumok vagy a családi Observanz által kizárt házasság valódi, jogi értelemben vett Misheirath — azaz a választási capitulatiók nyelvén unstreitig notorische Misheirath —, matrimonium illegitimum. Vagyis a Habsburg-család valamelyik tagjának nemes, de nem a főnemességhez tartozó nővel kötött házassága is, mivel az Observanz tiltja, matrimonium illegitimum. Ha tehát, a mikor a családi szabályok, végrendeletek stb. legitimum matrimoniumról tesznek említést, ebbe a kitételbe negative beleértelmezendő akármily vaskos mésaliance, ugyancsak beletartozik az a házasság is, a mely jogilag szintén Misheirath, minthogy szintúgy ellenkezik az Observanzzal.

Dr. Jászi Viktor: De honnan tudjuk az Observanzot? Azt nem tudjuk.

²⁹ Id. m. 119. l.

³⁰ Jászi maga közölte tanulmánya 39. lapján.

Dr. Schiller Bódog: Az Observanzot abból tudjuk, mint felszólalásom elején kifejtettem, hogy egyetlen oly házasságot sem kötöttek, a mely ennek ellene szól, és az az egy, a mely ellene szól, in effectu, *ex fructibus* igazolja, hogy nem volt egyenjogú és hogy nem ismerték el. Egyébként éppen erre az egy házasságra nézve hadd említsem, mit olvastam Thuanusnak, a XVI. század mémoires írójának, a ki Schiller bő idézeteiből (*Geschichte des Abfalls der Niederlande*) szélesebb körökben ismeretes, «*Historiarum sui temporis ab anno 1543 usque ad annum 1607 libri CXXXVIII*» című munkájában megvallom, Thuanus nem tartozik a rendes olvasmányaim közé, az idézett «*Bericht des gesammten fürstlichen Hauses Sachsen*» tett erre figyelmessé³¹. Az 1580-iki év eseményei között felsorolván Ferdinánd főherczegnek mantuai Katalinnal való házasságát, egyúttal megemlékezik Welser Philippinával való első házasságáról és kifejezetten *matrimonium illegitimumnak* nevezi ezt. «*Neque Welsera legitima uxor, neque liberi ex ea suscepti tantæ successionis capaces habiti sunt*», és csodálkozás hangján említi, hogy daczára ennek a házasságból származó egyik fiút, Andrást bibornokká avatták, «*licet is honos non nisi ex legitimo matrimonio procreatis attribui solet; sed Romæ quod inter Germanos ducitur contubernium pro legitimo matrimonio reputatum est propterea quod accedente ecclesiastici ritus auctoritate contractum est*».³² Noha kár volt Thuanusnak ezen csodálkoznia és bár némi részt helytelenül magyarázta a házasság illegitim voltának eredetét,³³ éppen az

³¹ Moser, Beylagen 175. l.

³² Az 1625-iki frankfurti kiadás II. kötetének 356—357. lapjain.

³³ De Thou t. i. abban látja az illegitimitás eredendő okát, hogy «*legibus imperii et laudabili Germaniæ instituto nuptiæ citra parentum . . . consensum contractæ minime legitimæ censeantur*». Hogy ez a megokolás helytelen, nem kell hosszasan bizonyítanom. Ferdinánd főherczeg házasságára a katolikusok akkori házassági joga alkalmazandó: a XVI. század derekának kánonjoga. Már pedig ez a kánoni jog a szülői beleegyezés hiányát csupán tiltó akadálynak ismerte; a régi kánonjognak a római jogból egyfelől és a germán jogokból másfelől merített szigorúbb elve, hogy a szülői beleegyezés hiánya érvénytelené teszi a házasságkötést (lásd különösen c. 2. C. 35. qu. 6.: «. . . ita, ut si non interfuerint [parentes] et consensum non adhibu-

ok és okozat tekintetében való tévedése megerősíti azt, hogy a németországi hirforrások, melyekre támaszkodott, sans phrase illegitim házasságnak hirdették Ferdinánd főherceg és az augsburgi patricius leány frigyét.

Voltaképpen most bocsánatot kellene kérnem a tisztelt teljes-üléstől, hogy az eddig mondottakkal fárasztottam. Mert hát egyáltalán semmi szükség nincsen arra, hogy mi a Habsburg-családban fennállott különös Observanzot igazoljunk arra

erint, secundum leges nullum fiat matrimonium»), a házasságot szentségnek valló újabb s győzedelmes felfogás következtében elavult és megszűnt, a mit legjobban igazolnak a régi jognak, illetve a római jognak visszaállítása érdekében a tridentinai zsinat alatt s azt megelőzőleg folyt irodalmi harcok és a protestánsoknak ebben a kérdésben is reformáló állásfoglalása. A Tridentinum tudvalevőleg — a mint sacramentalis álláspontjából (can. 1. Sess. XXIV.) önként következett — az akkor érvényes jog, vagyis az újabb jogfejlődés mellett döntött (1563) s kijelentette a decretum Tametsi (cap. 1. de reform. matrim.) bevezető soraiban: «iure damnandi sint illi, ut eos Sancta Ecclesia anathemate damnat . . . qui . . . falso affirmant. matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse et parentes ea rata vel irrita facere posse». A protestánsoknál ellenben már a hitújítás első évtizedeiben érvénytelenségi oknak minősítettett a szülők beleegyezésének hiánya: az 1537-iki schmalkaldeni cikkek, illetve azok Melanchthon szövegezte függeléke «Von der Bischöfe Gewalt und Jurisdiction» kifejezetten jogszerűtlennek, hamisnak («unrecht») mondja a katolikusok tanítását, «dass ingemein alle Heirath, so heimlich und mit Betrug, ohne der Eltern Vorwissen und Bewilligung geschehen, gelten und kräftig sein sollen»; e kérdés volt egyébként egyike azoknak, a melyek miatt Luther heves vitákba keveredett a wittenbergi jogúszokkal, kik az idevágó kánonjogi szabályoknak fennállását s kötelező voltát hirdették. L. Eichhorn, Grundsätze des Kirchenrechts der katholischen und evangelischen Religionsparteien in Deutschland. II. 1833. 358. s. kk. II. A Thuanus általános szabálya tehát a katolikus Németországra és tiroli Ferdinándra nem áll; a hausgesetzlicher Consens, a családfő (nem az apa) beleegyezésének az egyenjogúság kérdésétől független, feltétlen kívánalma meg modern, a XVIII. század végén és a XIX. században kifejlődött intézmény; Ferdinánd főherceg házassága tehát az apai beleegyezés hiánya folytán csak azért volt illegitimum matrimonium (de már nem az eddig tárgyalt közönséges kánonjogi értelemben, hanem az illegitimitásnak szorosabb, privatfürstenrechtlich fogalma szerint), mivel egyedül az atya és a többi agnatusok beleegyezésével válhatott volna teljes jogú, «legitim» házassággá.

nézve, hogy főherczegnek köznemes nővel kötött házasságát Misheirathnak, nem egyenjogúnak tekintették; ugyanis a *német fejedelmi családoknak közönséges joga* volt, hogy az ilyen házasság is unebenbürtig, igazán Misheirath, azaz «unstreitig notorische Misheirath». És mivel a fejedelmi családoknak ez a közönséges joga subsidiarius jogát alkotja minden egyes fejedelmi családnak, azt kell a Habsburg-családra is fennállónak és kötelezőnek elfogadnunk és elismernünk mindaddig, a míg annak a Habsburg-család különös joga, autonomikus szabálya ellent nem mond, vagyis a míg Jászi tanár úr fel nem mutat valamely házi statutumot, mely kifejezetten egyenjogúaknak nyilvánítja a család tagjainak köznemes, de nem a főnemes-séghez tartozó nőkkel kötendő házasságait, vagy pedig ily különös Observanzot nem igazol, hogy t. i. a Habsburg-családban az ilyen házasságot annyiszor, a mennyiszor egyenjogúnak elismerték.

Az eddigiek után fölösleges hangoztatnom, és ennyiben tehát nem ártott mégsem azokat elmondani, hogy Jászi tanár úrnak ez a bizonyítás nem fog sikerülni, -- hiszen már is: nem sikerült.

Hogy fejedelmi család tagjának egyszerűen nemes nővel kötött házassága a német fejedelmi családoknak, valamint régebbi, úgy XVIII. századbéli közönséges joga szerint sem egyenjogú házasság, arra nézve hadd említsem mindenekelőtt azt, hogy Jászi tagtárs úr auctoritásai, az a két XVIII. századbéli közjogász, a kikre e részben hivatkozik, Moser és Häberlin, nagyon távol vannak attól, hogy oly határozottan tagadják az ilyen házasságnak a közönséges jog szerint matrimonium inæquale, Misheirath voltát, mint Jászi tanár úr teszi; csupán kétségesnek tüntetik fel, vajjon igazán Misheirath-e. «Zweifelhaft und unentschieden ist», mondja Häberlin, «ob (auch) die Ehe eines solchen [wirklichen Reichs-]fürsten oder Grafen mit einer Person von niederem Adel für eine Misheirath gehalten werden könne. *Gesetzlich* ist sie es nicht (azaz: birodalmi törvény nem rendelkezik erről) . . . *das Herkommen bestimmt ebenfalls nicht genau, welche unstandesmässige Ehen für Misheirathen zu halten sind* [ime a társadalmi és a jogi mérték különbözősége!] und die Meinungen der Rechtsgelehrten sind darüber

sehr verschieden».³⁴ És Moser szerint: «Ob die Vermählung eines Churfürsten oder Fürstens mit einer neuen Gräfin oder alten oder neuen Freyin oder von Adel standesmässig seye? ist fast *schwer zu sagen*; indeme so wohl gerichtliche als aussergerichtliche Exempel zu finden, sowohl dass sie für standesmässig gehalten worden seynt, als nicht».³⁵ A kik pedig legbehatóbban foglalkoztak az egyenjogúság kérdésével: Pütter, e kérdésnek legkitünőbb monographistája a XVIII. század végén,³⁶ és Göhrum, elsőrangú monographistája a XIX. század első felében,³⁷ továbbá a germanisták egyik legnagyobbika, Eichhorn, a kinek számos jeles dolgozata tartozik e materiára,³⁸ valamint Schulze, a reichständisch családok jogának kiváló ismerője és jogszabályaiknak nagytudományú gyűjtője,³⁹ mind azt tanítják s a leghatározottabban — és tanításaikban megbizik s azokat megerősíti jóformán az összes újabb német közjogi s privatrechtlich és jogtörténeti irodalom⁴⁰ —, hogy az ilyen házasság a fejedelmi családok közönséges joga szerint bizony Misheirath. A dolog tulajdonképpen nagyon egyszerű. A zavart és bizonytalanságot — nem szólva a birodalmi bíróságoknak, nevezetesen a Reichshofrathnak erőszakosan romanizáló, a fejedelmi házak jogát és szilárd gyakorlatát gyakran törvénytelenül negligáló ingatag praxisáról — az okozta, hogy különböző jog, különböző «Herkommen» állott fenn ebben a kérdésben, igen mélyreható nagy különbség az egyenjogúak

³⁴ Handbuch des deutschen Staatsrechts III. 509. l.

³⁵ Compendium iuris publici regni moderni Germanici 282. l.

³⁶ Über Misheirathen deutscher Fürsten und Grafen 1796.

³⁷ Geschichtliche Darstellung der Lehre von der Ebenbürtigkeit 1846.

³⁸ Lásd kivált a 10. jegyzetben idézett tanulmányát, különösen 122—172. ll.; továbbá Einleitung in das deutsche Privatrecht 719—723. ll.

³⁹ Hausgesetze II. 143. l.; Lehrbuch des deutschen Staatsrechts I. 218. s kk. ll.; v. ö. még Ebenbürtigkeit cz. cikkét Bluntschli Staatswörterbuchjában III. 193. s kk. ll.

⁴⁰ P. o. Beseler id. m. III. 31—32. ll.; Stobbe Otto, Handbuch des deutschen Privatrechts² IV. 44. l.; Schröder Richard, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte⁴ 806. l.; Lorenz Ottokar, Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie 1898. 233—245. ll. Heffter ellenkező nézete jóformán különvélemény számba megy.

két csoportja között. Más volt ebben a dologban a fejedelmi, a fürstlich, kivált az altfürstlich családok joga, és más a grófi (s az ú. n. neufürstlich) családoké. Csupán a grófi családokra nézve állott, mint a közönséges jognak szabálya (melyet persze bármely család ellenkező, szigorúbb rendelkezéssel hatályon kívül helyezhetett), hogy tagjaik egyenjogú házasságot köthettek nemes, bár nem a főnemességhez tartozó nőekkel;⁴¹ a fejedelmi családokra nézve éppen ennek ellenkezője állott szabályképpen. A grófi családokban Németország szerte sok-sok példáját találjuk annak, hogy a család tagjai elvettek egyszerűen nemes leányokat. (A hercegi, grófi vagy bárói czimmal felruháztak, ha nem voltak reichsständisch családok, azaz ha nem foglaltak helyet a birodalmi gyűlésen valamely közvetlenül a birodalom alá tartozó s fenségjoggal birt terület jogán, tudvalevőleg épp oly egyszerű nemesek voltak, mint a czim nélküli nemesek). Az ilyen eset valóban közönséges esemény volt a grófi házakban. Ellenben valahányszor fejedelmi családban ilyen esettel találkozunk, minden egyes esetre igazolni tudjuk vagy az agnatusok jóváhagyását, vagy enyhe családi Observanzot. Egyetlenegy esetét találtam annak a XVIII. században — egyetlenegyét *annyi* száz házasság közül! —, hogy fejedelmi család tagjának köznemes nővel kötött házassága az agnatusok világos s kifejezett beleegyezése nélkül,⁴² sőt azok

⁴¹ Már Mosernél is megtalálni ennek a helyes szétválasztásnak és megkülönböztetésnek csiráját. Compendiumának fent hivatkozott helyén előadja: «Dass eines Churfürstens oder Fürstens Ehe mit einer Gräfin alten Geschlechts, eines Grafen aber mit einer alten oder neuen von Adel nicht unstandesmäßig seye, ist wohl richtig.»

⁴² Az agnatusok beleegyezése — nem ugyan különös, ad hoc hozzájárulása, hanem, a mi azt feleslegessé tette, enyhe családi Observanz emelte egyenjogúvá az anhalti hercegi családban a XVIII. században előfordult három «szabálytalan» házasságot: Anhalt-Kötheni Ágost Lajos hercegnek 1726-ban egy Promnitz grófnővel, majd 1732-ben, elhunyt feleségének hugával, továbbá Anhalt-Bernburg-Schaumburgi Viktor Amadeus hercegnek 1740-ben valamely Henckel-Donnersmarck grófnővel kötött házasságát (Heffter id. m. 233. l.). A családi Observanz egyenjogúknak ismerte el a titulargräflich családokat (u. o. 235. l., nem is csak a birodalmi grófi czimmal felruháztak, mint Heffter állítja: hisz a Henckel-Donnersmarck családnak — a Gothai

tiltakozása ellenére egyenjogúnak tekintetett és hatályosult: Holstein-Norburgi Keresztély Károly hercegnek Christine von Eichelberg nevű nemes kisasszonnyal való házasságát.⁴³ Ámde a Holstein-Norburg-Plön hercegi család ága volt az Oldenburg-családnak, közelebről a dán királyi háznak;⁴⁴ és éppen az Oldenburg-családban a német fejedelmi házak közönséges jogától eltérőleg nagyon enyhe Observanz állott fenn ebben a kérdésben: úgy általában az oldenburgi Gesammthausban, mint annak dán királyi ágában s ennek számos schleswig-holsteini mellékágaiban rendkívül gyakoriak voltak és soha nem elleneztek a család fitagjainak nemes leányokkal való há-

Almanach tanúsága szerint — csupán osztrák erbländisch és cseh grófsága volt), holott a köznemesség többi, alsóbb fokozataira nézve: báró kisasszonnyal kötendő házassághoz 1702-ben, czím nélküli nemes kisasszonnyal kötendő frigyhez 1698-ban épp úgy megkivánták a kifejezett beleegyezést, mint ugyancsak 1698-ban Anhalt-Dessau Lipót hercegnek egy polgárleánnyal, Fösen Annával kötött házasságához (u. o. 234. l.). És a mikor e különös beleegyezés ily esetben meg nem adatott, a házasság nem is tekintetett egyenjogúnak, mint pl. az említett Ágost Lajos hercegnek 1722-ben Agnes von Wuthenauval kötött házassága: «letztere — Ágnes asszony — ward nur zur Reichsgräfin von Warmisdorf erhoben» (u. o. 233. l.). Tudvalevőleg ez volt Rakovszky Istvánnak a képviselőházi vita folyamán meg nem czáfolt gála esete. Ugyanakkor felhozta a Promnitz grófnő fenti esetét, melyet Szilágyi Dezső meg is fejtett, de úgy hiszszük, helytelenül. Előadta t. i. (forrást nem idézett): «Die Ehe wurde nicht beanstandet, weil die Familie Promnitz früher das Herzogthum Sagan in Pfand gehalten und die Standesherrschaft Pless besass, die später an Anhalt-Köthen fiel» (Képviselőházi Napló 372. l.). Sagan hercegség cseh principatus volt, nem birodalmi zászlós hűbér (l. Ficker Julius, Vom Reichsfürstenstande I. 1861. 42., 218. ll.), sem egyéb czímen reichsunmittelbar terület; épp oly kevésbé adott Reichsstandschaftot az oppelni (hasonlóképpen sziléziai, illetve cseh) hercegségben fekvő Pless-uradalom, melylyel csupán territorialis rendiség, a tartományi (ország) gyűlésen (Landtag) a rendek (Landstände) sorában, való megjelenés joga járt. Ugyanilyen (nem birodalmi, hanem sziléziai tartományi) Standesherrschaft birtokában volt egyébként az a másik grófi család is, melynek leányával anhalti herceg egyenjogú házasságot kötött: a Henckel-Donnersmarck-család, kinek kezén van 1623 óta máig a beutheni uradalom, «Standesherrschaft Beuthen».

⁴³ Heffter id. m. 117. l.

⁴⁴ Lásd e család elágazását Schulze, Hausgesetze II. 371. l.

zasságai.⁴⁵ Szóval, ez az egyetlen eset, a melyet a XVIII. században ide vonatkozólag ismerünk — korábbi időkből még csak ennyit sem tudunk —, nem hogy megdöntené, de igazában megerősíti a tételünket. És egyébként, ha tudnánk is egy vagy akár két ellenkező esetet: szabad-e valóban oly roppant nagy s döntő jelentőséget tulajdonítani egy különben igazolt és teljes bizonyosságú tétellel szemben holmi «parádé-esetnek», midőn azt látjuk, hogy a Reichskammergericht 1670-ben egyenjogúaknak és teljes öröklési képességgel bíróknak declarálta valamelyik Isenburg-Kelsterbach grófnak — reichständisch család tagjának! — paraszt(!) sorsú nejétől, Gumpel Katalintól született fiát, illetve ennek leányait?⁴⁶

Éppen ez a nevezetes ellentét és különbség, a mely e tekintetben fennállott az altfürstlich és a grófi családok állandó gyakorlata és joga között, okozta azt, hogy nem jöhetett létre az a szabályozás, a melyre az 1742-iki capitulatio folytán nagyobb szükség volt, mint valaha,⁴⁷ és a melyet azóta olyan gyakran sürgettek: az unstreitig notorische Misheirath, azaz a valódi, szoros jogi értelemben vett Misheirath fogalmi körének meghatározása. A mit a fejedelmi családok mint a maguk közönséges szokásainak s jogának megfelelő szabályt törvénybe kívántak iktatni, azt a grófi családok sokallották: el sem fogadhatták a nélkül, hogy ellentétbe ne jussanak a maguk régi gyakorlatával és igazi érdekeivel. Hogy a fejedelmi

⁴⁵ Kimutatták ezt Samwer K., Die Staatserbfolge der Herzogthümer Schleswig-Holstein und zugehöriger Lande; Zöpfl H., Über Misheirathen in den deutschen regierenden Fürstenhäusern überhaupt und in dem oldenburgischen Gesammthause insbesondere Zöpfl — tévesen — általánosíthatni vélte azt, a mit az Oldenburg-családra nézve helyesen megállapított.

⁴⁶ Heffter id. m. 117. l.

⁴⁷ A szándékolt szabályozás értékelésében sem érthetnek egyet Jászai tanár úrral. E szabályozás, úgy hiszem, annyira, a mennyire egységes, de főképpen: magában befejezett törvényhozási megállapítása lett volna a Misheirath fogalmának, mely fölöslegessé tette volna a különböző családi statutumok és Observanzok vizsgálgatását. De a mennyiben esetleg mégis valamely szerepe jutott volna a különös családi szabályoknak, úgy azok a császárra nézve épp oly mérvadók lettek volna, mint a kifejezett törvényi megállapítás. Elképzelhetetlen, hogy a csá-

családoknak *mi* volt az egyenjogúság kérdésében a jogi meggyőződésük s tudatuk, hogy mi volt a fejedelmi házaknak egyetemes gyakorlata, azt mutatja a legelső s leghatalmasabb birodalmi fejedelemnek, II. Frigyes porosz királynak az a jegyzéke, illetve memorandumuma — nevezhetjük törvényjavaslatnak, — melyet közvetlenül a capitulatio létrejötte után VII. Károly császár elé terjesztett, és a melyet Pütter munkájában és sok más helyütt megtalálhatott Jászi tanár úr is: «Wir wollen auch aus deutsch-patriotischer Gesinnung ganz unvorgreiflich davor halten, dass Ew. Kaiserlicher Majestät Reichshofrath sowohl als Reichshofkanzlei pro norma regulativa bei dieser Gelegenheit ein vor alles zu bescheiden seien, dass alle diejenigen *fürstlichen Heirathen* schlechterdings für ungleich zu achten, welche mit Personen *unter dem alten reichsgräflichen, Sitz und Stimme in comitiis habenden Stand* contrahiert werden und dass die aus solcher Ehe zu erzeugenden Kinder weder zur fürstlichen Würde, Titel und Wappen ihres Vaters, noch zur Succession in dessen Reichslande niemals fähig sein, noch dazu gelassen werden sollen».⁴⁸ Azt hiszem, arra nézve, hogy mi volt a német fejedelmi családok joga, a fennálló szokásjognak törvénybe foglalását célzó ennél a törvényjavaslatnál pontosabb és megbízhatóbb forrást nem kell megszólaltatnom.

Az osztrák uralkodó családban tehát a (magyar) *pragmatica sanctio* hozatalakor csakugyan fennállott az egyenjogú házasság követelménye — a vitatott terjedelemben —: úgy a Habsburg-háznak különös observanciája, miként a német feje-

szár a főnemes családoknak törvényes hatáskörükben alkotott s fennálló szabályai ellenére cselekedhetett volna; mert nem szólva arról, hogy a házi statutumok császári jóváhagyás nélkül különben sem voltak hatályosak, s tehát (legalább is az frott szabályok tekintetében) a császárnak ellenkező intézkedése a *proprium factum*nak önkényes, törvénytelen megtagadása lett volna: a császári rangemelésnek jog szerint csakis *declarativ* jellege volt, s az *agnatusok* szerzett jogai ellenében, azok hozzájárulása nélkül nem constituálhatott semmit. A mi *constitutivitas* mégis rejlett a császári rangemelésben, a császárnak főhübérúri jogával (*Oberlehnherrlichkeiten*) függött össze.

⁴⁸ Pütter, *Über Misheirathen* 287. l., Schulze id. m. III. 615. l., Lorenz id. m. 244. l.

delmi családoknak egyetemes szokásai s gyakorlata alapján; és ezért osztrák főhercegnek nemes, de nem a főnemességhez tartozó nővel kötött házassága az 1723-iki jog, az *annus normalis* joga szerint nem egyenjogú házasság, Misheirath. Az 1900-iki házasság, melyet az 1900: XXIV. t.-cikknek e jogszabály alá subsumálnia kellett: Ferencz Ferdinánd főhercegnek Chotek Zsófia grófnővel, Hohenberg hercegnővel kötött házassága, valóban az alá tartozó; mert a Chotek-család a cseh grófságon kívül ugyan német birodalmi grófságot is nyert 1745-ben, de természetesen csak a grófi czímet: szóval Chotek grófnő nem főnemes, igazi birodalmi grófi, azaz *reichsständisch* családnak sarja, hanem csupán *titulargräflich* családból való.⁴⁹

Még csak egy dologra kell kiterjeszkednem. Nincs-e ellentmondás a törvényes születésnek az 1723: II. t.-cz. 7. szakaszában «legitimos (... successores)» szóval kifejezett kelléke és az egyenjogú házasságnak az «Austriæ archiduces» kitételben benrejlő követelménye között? Mert a midőn 1723-ban kifejezetten megkövetelték a csekélyebb kelléket, valóban kizártnak

⁴⁹ Rakovszky István 1900 nov. 13-iki beszédében a Chotek grófi családról azt állította, hogy egyenjogú, «*reichsständig*» család és hibázta, hogy «nem vették figyelembe a különböző *reichsständig* gräflich, freiherrlich, adelig» családok és a *landesfürstlich* gräflich, freiherrlich, adelig» személyek közötti különbséget». Képviselőházi Napló 387. 1. Ezt a különbséget a német közjog nem ismerte. Ha Rakovszky e különbség alatt értette a *reichsunmittelbar* és a *landsässig* nemesség ellentétét, mely előbbi közvetlenül a császár s a birodalom alatt állott, míg utóbbi valamely tartományúr, Landesherr, területi fenségjogának volt alávetve, úgy először is helytelenül formulázta ezt az ellentétet: ugyanis (nem szólva arról, hogy a XVIII. században Freiherr-tartományúr már aligha akadt, minthogy a régi dynasták idővel mind grófi vagy éppen hercegi czímet nyertek volt, vagy vettek volt fel) a cím nélküli immediat nemesség, az ú. n. birodalmi lovagok osztálya, a «*freie Reichsritterschaft*» nem birt a birodalomgyűlésen való részvételt, illet. képviselőlet jogával, azaz nem volt *reichsständisch*, és ezért nem is tartozott az «*onegyenjogú*» birodalmi főnemességhez; másodszor pedig a Chotek grófokra nézve azzal a distincióval semmit sem nyert, minthogy nem tartoztak a *reichsunmittelbar* (s egyúttal *reichsständisch*) grófi családok közé. Ha ellenben értette a birodalmi, azaz a császár adományozta grófi s bárói czímet és nemességet szemben valamely

látszik, hogy a leszármazási kellékek ugyanabba a körébe tartozó ennél nagyobb követelményt állítottak volna fel implicite. Jászi tanár úr figyelmeztetett erre a «nehézségre»; és különös előnyeül említi a «legitimos . . . successores . . . Austriae archiduces» kitétel általa javasolt új értelmezésének, hogy ezt a nehézséget megszüntetni alkalmas. Másutt, a Jogtudományi Közlönyben kimutattam, hogy Jászi tagtárs úr magyarázata tarthatatlan; ugyanezt kifejtette itt, a tisztelt Jogászegylet előtt, Polner tanár úr és fejtegetéseit megerősítette ma Ferdinándy tagtársunk. Iparkodnunk kell tehát, hogy ezt a nehézséget s ellentmondást másképpen eloszlassuk. Hogy a nehézség, az ellentmondás legalább látszólag fenforog, tagadhatatlan. Ha az osztrák család házi szabályaiban a «legitimum matrimonium», az «eheliche Leibeserben» többet jelent is a kánonjog szerint megkötött és érvényes házasságnál s törvényes gyermeknél, t. i. az olyan házasságot, illetve az olyan házasságból született gyermeket, a mely nem Misheirath, hanem egyenjogú házasság,⁵⁰ *a magyar törvényben*, az 1723: II. t.-cz. 7. §-ában semmi

tartománynak, országnak urától, valamely Landesherrtől nyert grófi vagy bárói czimmal avagy nemességgel (a birodalom fennállása idején az osztrák — uralkodó — főherczegen és a cseh királyon kívül egyedül az az egy-két Landesfürst osztogathatott czímet és nemességet, a ki valamely nem a birodalomhoz tartozó országnak királya volt, éppen eme teljes souverainitása gyakorlatában), úgy ezzel a megkülönböztetéssel sem igazolta a Chotek-családra nézve az egyenjogúságot, mert a birodalmi grófi cím épp oly kevéssé adta meg egymagában a főnemesi jelleget, mint az országos, pl. cseh grófi cím; viszont, a hol a fejedelmi családok közönséges jogánál enyhébb Observanz egyenjoguaknak ismerte el a titulargräflich családokat, ez az egyenjogusítás nem szorítkozott pusztán a birodalmi grófi czimmal felruházottak körére, hanem kiterjedt az országos grófi czimmal bírókra is, mint fent az anhalti herczegi család történetéből vett példával igazoltuk.

⁵⁰ A morganatikus házasságról külön említést tennünk felesleges, mert az általában nem a (szoros jogi értelemben vett) Misheirath-tal koordinált intézmény, hanem annak csupán egyik faja: t. i. olyan (igazi) Misheirath, melynél szerződésileg eleve megállapítatik, milyen jogok, minő cím s név fogják megilletni a nem egyenjogú házastársat és a leszármazókat azok helyett a jogok, cím s név helyett, melyek őket egyenjogúság hiányában ex lege meg nem illetik. A nem egyenjogú és a morganatikus házasság éppen nem különálló jogintézmények,

esetre sem jelent egyebet a kánonjog szerinti érvényes, «verum et ratum matrimonium»-nál, a mint sehol a Corpus Jurisban, sem egyéb diplomatikai praxisunkban nem tesz mást, mint egyszerűen törvényes házasságot s törvényes ivadékokat. Valójában azonban még sincsen nehézség. Azt hiszem, nagyon jól megférnek s megállnak egymás mellett a *pragmatica sancti*óban a «legitimos» szóval megkivánt törvényes származás és az

mint egy-két germanista s ezek nyomán Jászi állította. Ugyanis egyenjogú felek között morganatikus házasság létre nem jöhet; az ilyen házasságnak feltétele az egyik házastársnak alacsonyabb rendi állása. A longobard hűbéri jognak híres helye, mely az érvényes jogot tartalmazza, ekkép szól: «*Quidam habens filium ex nobili coniuge aliam minus nobilem duxit ea lege, ut nec ipsa, nec filii eius amplius habeant de bonis patris, quam dixerit tempore sponsaliorum;... quod dicunt accipere uxorem ad morganaticam*» II. f. 29. És ezt igazolja a sok százados praxis és a köztudat. Hogy csak egy auctoritást idézzek, Böhmer Justus Henning, a XVIII. századnak egyik legjelesebb kanonistája, világosan ezt tanítja: «*Coniugium ad morganaticam... contrahitur cum femina inæqualis conditionis*». *Jus ecclesiasticum protestantium* I. IV. tit. 3. §. LX. III^a 1307. l. Az osztrák uralkodó családra és általában az altfürstlich házakra nézve, melyek csupán a birodalmi főnemeseket, az igazán egyenjogúakat ismerik el egyenjogúaknak, a Misheirath és a morganatikus házasság fogalmi köreinek congruentiája kétségtelen. Ellenben kétséges lehet a grófi (s a neufürstlich) családokat illetőleg, melyeknek közönséges joga szerint köznemes személyekkel — vagy csupán a köznemesség felsőbb (titulált) fokozataihoz tartozó családok sarjaival — egyenjogú házasság köthető, holott a köznemes családok tulajdonképpen nem egyrendűek velük, főnemesséssel. Felmerülhet tehát a kérdés, vajjon egy (reichsständisch) Graf vagy Fürst morganatikusnak nyilváníthatta (nyilváníthatja)-e s ezzel a teljes jogi hatályától megfoszthatja-e valamely köznemes nővel kötött házasságát, mely ellenkező kijelentés s szerződés hiányában az illető grófi (neufürstlich) család enyhébb joga szerint egyenjogú gyanánt hatályosult volna? Azt hiszem, hogy e kérdésre igennel kell felelnünk, azaz, hogy az enyhébb közönséges joggal élő (és az enyhébb observanciájú) családokra nézve a morganatikus házasság köre csakugyan szélesebb a Misheirath fogalmi körénél, kiterjedvén t. i. a házassági jog szerinti egyenjogúság határán túl a rendi egyenlőtlenség határáig, a birodalmi köznemesség s főnemesség demarcationalis vonaláig. Véleményem szerint *ezt* kell következtetnünk abból, hogy 1790-ben a választási capitulatióba illető helyen az «aus ohñstrittig notorischer Misheirath» szavak után beszúrták az «oder einer gleich anfangs eingegangenen morganatischen Ehe» szavakat.

«Austriæ archiduces» kifejezésben implicált egyenjogú házasság postulatumai.

Az «Austriæ archiduces» kitételben ugyanis nem foglaltatik *mindenkorra*, általában s feltétlenül az egyenjogú házasság kelléke; az egyenjogú házasságból való születés különös kellék, csupán *bizonyos*, bár, hogy úgy mondjam, rendes időre — tapasztalat s valószínűség szerint nagy állandóságú korszakokra, hosszú tartamú állapotra — szóló követelmény. Mindahányszor immár az «Austriæ archiduces» *nem* tartalmazza az egyenjogú születés postulatumát, a «legitimos» érvényesül kellék meghatározás gyanánt, azaz a törvényes születés szerepel egyetlen és legfőbb kellékeül (holott egyébkor befoglaltatik a plusban, az egyenjogú születésben) a leszármazás minéműségének. A törvényhozó tehát nem mellőzhette a törvényes származásnak külön való megkövetelését az «Austriæ archiduces» szavak mellett sem. Világosabban — a mint ezt a «Jogtudományi Közlöny»-ben megjelent utolsó cikkemnek végén érintettem —: a «legitimos» szó vonatkozik a teljes Austriaca domusra, a cognatio kötelékeivel összetartott egész osztrák családra, holott midőn az Austriæ archidux czimén megköveteljük az egyenjogú házasságból való származást, csupán a szoros, agnatus értelemben vett osztrák uralkodó családra, az agnatió alapuló Austriaca domusra gondolunk.

Idézett helyen kifejtettem, hogy az «Austriæ archiduces» kifejezésnek a pragmatica sanctióban (1723: II. t.-cz. 7. és 10. §§.) — valamint a későbbi hitlevelekben — kettős jelentése van: tágabb és szűkebb értelme. Jelenti első sorban s általában az I. Lipóttól származó cognatusokat mind: III. Károly, I. József és I. Lipót összes leányági fiú- és leányivadékait, azaz minden egyes leánynak fiágát és a fiágakból kisarjadt leányágakat; de jelenti másodlagosan, különösen az öröklés rendje szerint de præsentí jogosult, soron levő (leányági) fiágat, az agnatus uralkodó családot. Szóval *ma* «Austriæ archiduces» alatt értendő: szoros, szűk értelemben egyes-egyedül felséges királyi házunk, a Mária Teréziától leszármazó (Habsburg-) Lotharingiai család; tágabb értelemben pedig ezen az agnatus (igazi) osztrák főhercegi családon kívül a bajor, szász, württembergi királyi házaknak, a spanyol és olasz Bourbonoknak,

majd a Windischgrätz, Salm-Salm, Lichtenstein hercegi családoknak és annyi más fejedelmi háznak számos-számos ága, a mely ágak mind, fiágon vagy újra leányágon, Mária Teréziának egy-egy leányivadékától, egy-egy (Habsburg-)Lotharingiai házbéli osztrák főhercegnőtől erednek, nem különben az I. Lipót leányától, Mária Annától leszármazó Braganzák s a Braganza leányoktól leszármazó családok, a Mária Jozefától, I. József leányától leszármazó Wettinek és a Wettin leányoktól leszármazó többi ágak stb. stb. in infinitum. Annyiszor, a mennyiszor immár a trónra jutott leányágon belül a fiágra tértek, s á meddig a főhercegnői (illetve császárnői) és királynői férjéről elnevezett ez az agnatus főhercegi család fennáll — concrete szólva: 1741 óta mindaddig, míg felséges királyi házunknak (fiágban, hisz agnatióról van szó) magva nem szakad —, az «Austriæ archidux» szónak szoros értelme irányadó s tehát irányadó egyben az egyenjogú házasságból való születés követelménye, mint a mely befoglaltatik a házi törvényekben, melyeket a Habsburg-Lotharingiai család átvett az általa folytatott régebbi, első agnatus osztrák családtól, a Habsburgoktól, és a melyeket a trónnal egyetemben a megváltoztatásnak ugyanazzal a lehetőségével, illetve ugyanazzal a megkötöttséggel (miről itt vitatkozni nem akarok) a jövőben is átveend minden újabb agnatus osztrák család az előzőtől. Az Austriæ archiduces óriási tágabb körére azonban, azokra, a kik nem tulajdonképpeni osztrák főhercegek, nem agnatusai az osztrák uralkodó családnak, hanem in concreto bajor, szász, württembergi, spanyol, portugál, esetleg angol, porosz, dán királyi hercegek, vagy Bourbonok, avagy Windischgrätz, Salm-Salm, Lichtenstein sat. prinzek, az agnatus osztrák család házi törvényei ki nem terjednek, reájuk tehát nem vonatkozik az egyenjogú házasságból való születésnek az osztrák uralkodó családban fennálló követelménye sem; hanem irányadó — mivel az Austriæ archidux emitt in concreto bajor, szász királyi herceget vagy Windischgrätz herceget stb. jelent — a maguk családjának házi törvénye, annak a családnak, melynek ők agnatusai, irott vagy nem irott joga, a mely jog lehet a teljes joghatályú házasság, azaz a házastársak egyenjogúsága kérdésében az osztrák család jogával megegyező,

lehet annál szigorúbb, lehet enyhébb, sokkal enyhébb, sőt lehet bármiféle egyenjogúsági korlát nélkül való. A mi törvényünk, a *pragmatica sanctio* a trónöröklési jog szempontjából e különböző házi törvényeknek éppenséggel nem szab határokat, csak azt az egyet követeli meg ezekre a családokra nézve is, a *cognatusok*ra nézve mind, feltétlen s minimalis kelleke gyanánt a leszármazás minéműségének, hogy «*legitimi successores*», törvényes ivadékaik legyenek I. Lipótnak, azaz hogy törvényes házasságok megszakíthatatlan sora, házasságbeli nemzések folytonos láncolata útján származzanak le a három császár és király valamelyikétől; de éppen nem követeli, hogy az I. Lipóttal való *cognatiót* megalapító összes közbeneső házasságok egyenjogú házasságok legyenek, az egyenjogúságnak az egy *agnatus osztrák* családban — nem is közvetlenül a magyar törvény által, hanem magának az osztrák uralkodó családnak házi szabályai által — megállapított fogalma s követelménye szerint. Ám legfőbb ideje, hogy példával megvilágosítsam a dolgot. Tegyük fel, quod Deus avertat, hogy száz esztendő múlva fiágban magva szakad az uralkodó háznak és a legközelebb jogosult leányági utód valamely Windischgrätz herceg, királyunk Ő Felsege unokájának, Erzsébetnek, Windischgrätz Ottó herceg nejének dédunokája. Ha a közbeneső házasságok *vera et rata matrimonia* és egyszersmind egyenjogú házasságok a Windischgrätz család joga szerint s tehát az a dédunoka csakugyan teljes jogú tagja a Windischgrätz hercegi családnak, úgy az 1723°: II. törvényczikk 7. §-a értelmében örökölni fogja a magyar trónt (a mint örökölni fog Ausztriában is); tekintet nélkül arra, vajjon e házasságok egyenjogú házasságok avagy *Misheirathok*-e az osztrák uralkodó család joga szerint. Már pedig a Windischgrätz-család egyenjogúsági gyakorlata enyhébb a *dynastiánk* ebbeli *observancziájánál*; miként a *reichsständisch grófi* és az ezek sorából kikerült ú. n. *neufürstlich* családokban legtöbbnyire, a Windischgrätz-családban is nemes, bár nem a birodalmi főnemességhez tartozó nővel, kivált grófi czímmel felruházott család sarjával kötött házasság teljes jogú, *ebenbürtig* házasság: Windischgrätz Lajos hercegnek például magyar grófnő, Dessewffy Valéria a felesége, mindazonáltal az ebből a házasságból született gyermekek tudvalevőleg Win-

dischgrätz hercegek; de magának Windischgrätz Lajosnak édes anyja sem volt mediatisált (még kevésbé souverain) család leánya, hanem egy Nostitz grófnő, szóval köznemes nő. És egyetlen magyar család van, a mely egyenjogú Őfelsége uralkodó házával: t. i. az Esterházy-család hercegi ága, az edelstetteni birodalmi apátság egykori ura. Ha valamikor egy osztrák főhercegnő nőül fog menni valamely Esterházy herceghez, az ebből a házasságból negyedik izen törvényesen leszármazó ükunoka, mihelyt rákerül a sor, örökölni fogja az (osztrák és a) magyar trónt akkor is, ha sem a dédapja, sem a nagyapja, sem az édes atyja nem vett el souverain vagy vormals reichsständisch családból származott nőt, a mint ma csakugyan nincsen egyetlen egy Esterházy herceg sem, a ki az altfürstlich családok és a mi uralkodó házunk joga szerinti egyenjogú házasságokból született volna — s mégis Esterházy hercegek mind! Figyelemre méltó dolog különösen, hogy Németországon, (pontosabban a hajdani birodalmi főnemes családokon) kívül, az ezekkel egyenjogú, azaz souverain, vagy trónjuk a vesztett családok között egyetlen egy család van csupán, a melyben a családtagok házasságaira nézve egyenjogúsági korlátok fennállanak, t. i. az orosz uralkodó ház, melynek ebbeli joga egy század óta még a német fejedelmi családok közönséges jogánál is szigorúbb, az 1820-iki házi törvény értelmében csakis souverain család tagjával kötött házasság tekintetvén egyenjogú házasságnak.⁵¹ Európaszerte, az összes egyéb egyenjogú családokban ilyes fajta korlátozás s szabály teljességgel ismeretlen; azok tagjai elvehetnek nemcsak titulált, de még czím nélkül szüköködő (köz) nemes nőt, sőt akár közrendű, polgári származású nőt is, a nélkül, hogy az ebből a házasságból született gyermeket bármi joghátrány érne: teljes jogú tagjává válik az illető családnak, akár csak valamely császári vagy királyi hercegnőtől született volna. És ezért, ha éppen reá kerül a sor, egyúttal osztrák uralkodóvá és magyar királylyá lesz — p. o. osztrák főhercegnőnek vagy mondjuk (a vallásbeli complicatiók eltávoztatása végett) osztrák főhercegnő leányának angol királyi herceggel kötött házasságából tizedik izen leszármazó

⁵¹ Schulze, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts I. 226. l.

angol királyi herceg áttérven katolikus hitre, örökölni fogja Ausztriában és Magyarországon a trónt az esetben is, ha az atyai ágon álló valamennyi közbeneső kilencz ősanya a Privatfürstenrecht szerint korántsem egyenjogú⁵² angol Nobilitynek vagy egyéb országok nemességének leánya, vagy akár közönseges polgárleány —, feltéve természetesen, hogy az agnatus osztrák családból, nevezetesen I. Lipóttól való leszármazásának ténye törvényes házasságbeli nemzések félbeszakítottatlan láncolatának az eredménye — a mi tehát az angol királyi herceg példájában jelenteni fogja a közbeneső kilencz házasságnak nemesak az angol állampolgárokra általában kiterjedő házassági jog, hanem egyben a családtagok házasságaira nézve királyi beleegyezést megkövetelő 1772-diki Royal Marriage Act szerinti törvényességét.

A magyar törvény, a *pragmatica sanctio* szóval távol van attól, hogy az egy agnatus osztrák család jogát s egyenjogúsági gyakorlatát kötelezővé tegye az összes cognatus «osztrák házra», annyi idegen agnatus családra. Az agnatus osztrák uralkodó ház jogát utoljára azokra a házasságokra nézve tekinti irányadónak, melyek által egy-egy új idegen agnatio kapcsolatik bele az agnatus osztrák ház közvetítésével a cognatus *Austriaca domusba*, vagyis az *osztrák főhercegnők házasságaira* nézve, a melyeket illetőleg a házi törvény szerint megköveteli az egyenjogúságot.

Ezen a közvetlen filiation túl megszűnik az agnatus osztrák ház jogszabályainak érvénye (melyet tehát az uralkodó család jövőben sem terjeszthetne ki házi törvényhozása útján, mint-hogy az egyéb agnatióknak a *pragmatica sanctio*ban szabályozott öröklési jogaiba ütközik); azon túl irányadók az illető agnatus család szabályai. S ugyanez a jogállapot áll fenn a

⁵² V. ö. Eichhorn fejtegetéseit Über die Ehe des Herzogs von Sussex 143—150. II. Sándor ansbach-bairenthi örgrófnak 1791-ben Lady Cravennel, Earl of Berkeley leányával kötött házassága nem volt egyenjogú: mikor az örgróf 1806-ban meghalt, az özvegy nem «verwittwete Markgräfin»-nak írja magát, hanem Berkeley hercegnőnek (császári rangemelés alapján). Eduárd szász-weimari herceg 1851-ben morgantikus házasságra lépett a legelső angol főnemesek egyikének, Richmond hercegnék leányával, Lady Gordon-Lennoxal.

másodlagos és harmadlagos «kapcsolatok» tekintetében: azaz p. o. Erzsébet főhercegnő, Windischgrätz hercegné leányivadékainak, a Windischgrätz hercegekisasszonyoknak házasságai csak úgy viszik majd át a trónöröklési jogot, ha a Windischgrätz-család joga szerint egyenjogúak, vagyis ha a hercegnők nemes vagy éppen — a grófi s neufürstlich családok közönséges jogánál esetleg valamivel szigorúbb Observanz szerint⁵³ — főnemesi czimmal ékes férjekhez mennek nőül; de már ezekben az egyszerűen nemes-családokban egyenjogú szabály nem létező, in idea csakugyan nincs kizárva, hogy valamikor közönséges polgári származású egyén következzen az osztrák és a magyar trónra.

A magyar törvénynek ez az álláspontja, hogy az egyes agnatus családok körében elismeri s mérvadónak tekinti annak a családnak egyenjogúsági szabályait épp úgy, mint az agnatus osztrák család körében az osztrák ház jogát, nemcsak az egyedül természetes és józan álláspont, hanem egyszersmind az egyenjogú családoknak Európaszerte elfogadott álláspontja. Mert ugyanez a kérdés, a különböző egyenjogúsági szabályok találkozásának kérdése, más vonatkozásban ugyan, mindennap fenforoghat. Valahányszor egyenjogú család tagja (A), a kit házassági terveiben egyenjogúsági szabályok korlátoznak, más egyenjogú családnak tagjával (B-vel) készül házasságra lépni, felvetődhetnék a kérdés, B-nek egyenjogú születését a saját családjának egyenjogúsági szabályai szerint kell-e megítélni, vagy pedig az A. családjának szabályai szerint; s látnivaló, hogy az eredmény ha A. családja szigorúbb szabályokat követ, esetleg igen különböző lehet: p. o. az első esetben osztrák főherceg vagy porosz királyi herceg vagy bárki (kivételeivel egyedül az orosz császári család tagjainak) bátran elvehetné ma egy Esterházy hercegekisasszonyt, holott utóbbi esetben nem tehetné. Az európai uralkodó (nemkülönböztetve a német mediatisált) családoknak egyértelmű és állandó gyakorlata, mint jeleztem, az előbbit fogadta el: valamely egyenjogú családból

⁵³ «Bei reichsfürstlichen Häusern beschränkt sich die observanzmässige Zulassung des niederen Adels auf die gräflichen Familien.» Schröder id. m. 806. l. jegyz.

származó személynek egyenjogúságát az illető családnak, melyből származik, joga szerint állapítják meg s ennek alapján elismerik egyenjogúnak akkor is, ha a maguk szigorúbb joga szerint nem volna egyenjogú születésű.⁵⁴ Midőn p. o. Frigyes Károly holstein-gottorpi herceg 1721-ben elvette Nagy Péternek második nejétől, egy livlandi parasztnőtől született leányát, Anna orosz hercegnőt, senkinek sem jutott eszébe e házasságot Misheirathnak tartani; és Häberlin a német publicisták osztatlan helyeslésével találkozott, midőn 1796-ban hangoztatta, hogy a német reichstädisch családok tagjai Gloucester hercegnek, II. György angol király fiának, Lady Waldegravetól törvényes házasságban született leányaival egyenjogú házasságot köthetnek, minthogy e leányok teljes jogú angol királyi hercegnők.⁵⁵ Az általánosan fennálló gyakorlat annál helyesebb, mivel az ellenkező felfogásnál szinte lehetetlen megjelölni a retrospectív vizsgálódás határát;⁵⁶ visszafelé kellene mennünk az egyenjogú születés nyomozásában az egyenjogú családnak «első» ősére, azaz az egyenjogúságnak szerzőjére; még nagyobb nehézségeket és zavarokat támasztana a családi szabályokba ütköző, de az agnatusok beleegyezése folytán egyenjogúvá lett házasságoknak elbírálása, befejezett és jogszerűeknek elismert tények controvertálása. Az európai fejedelmi (s mediatisált) családoknak egyöntetű, százados gyakorlatával s jogával szemben egyetlen egy német család helyezkedett erre az orthodoxiánál is orthodoxabb álláspontra, éppen az, a mely

⁵⁴ Schulze a Bluntschli Staatswörterbuchjában III. 200. l., Lehrbuch des deutschen Staatsrechts I. 224. l.

⁵⁵ A dolog szóvá tétetett azért, mivel Gloucester herceg az angol uralkodó család tagja lévén, egyúttal braunschweig-lüneburgi herceg volt, mint ilyenek azonban Lady Waldegrave, Sir Edward Walpole törvénytelen leánya, egyenjogú felesége nem lehetett, és gyermekei sem ismertettek el braunschweigi (hannoveri) hercegeknek, illetve hercegnőknek. L. Eichhorn id. m. 168—171. ll.

⁵⁶ II. Vilmos császár nejének, a ki a Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg hercegi család leánya, ősei között számos egyszerűen nemes nő szerepel (lásd fent az Oldenburg-családról mondatokat). Az ellenkező felfogás szerint tehát nem lehetne egyenjogú neje II. Vilmosnak s leszármazói sem örökölhetnék a porosz királyi trónt s azzal a német császári méltóságot!

annak előtte egyenjogúsági observanciájában leglaxabb volt az összes altfürstlich családok között: az oldenburgi nagyhercegi (Holstein-Gottorp) család. Az 1872-ben alkotott házi törvény II. részének 9. czíme értelmében: «Als ebenbürtig sind diejenigen Ehen zu betrachten, welche Mitglieder des Grossherzoglichen Hauses unter sich eingehen, oder mit Mitgliedern eines anderen christlichen souverainen Hauses, oder mit Mitgliedern solcher Häuser, welchen nach Art. XIV der Deutschen Bundesacte das Recht der Ebenbürtigkeit zusteht.⁵⁷ Dabei ist vorausgesetzt, dass die Personen, mit welchen Mitglieder des Grossherzoglichen Hauses sich vermählen, aus Ehen stammen, welche von den betreffenden hohen Familien als standesmässig anerkannt sind. Ehen zwischen Mitgliedern des Grossherzoglichen Hauses und Mitgliedern eines solchen Hauses, welchem nach Art. XIV der deutschen B. A. das Recht der Ebenbürtigkeit zusteht, gelten nur unter der Voraussetzung für ebenbürtig, dass auch von seiten dieses letzteren Ebenbürtigkeit fortdauernd als ein Erfordernis für eine standesmässige Ehe angesehen wird».⁵⁸ Figyelemre méltó, hogy ez az egyetlen, kivételes állásponton álló rendelkezés is egyedül a mediatisált családokra meri a maga szigorúbb egyenjogúsági szabályait kiterjeszteni; ⁵⁹ a németországi s Németországon kívül létező souverain családoknak egyenjogúsági jogát ellenben — úgy az általános szabályokat, mint az

⁵⁷ Hadd említsem fel e helyütt Jászinak egy eddig nem tárgyalt ellenvetését: «Ha az egyenrangú házasságok tekintetében csakugyan az 1723-iki állapot petrifikáltatott a mi törvényünk által, hogyan lehet az 1815-iki és 20-iki Wiener Schlussakte irányadó az egyenrangúság kérdésének elbírálásánál?» Kérdéssel felelek. Miként lehet ez az 1815-iki Bundesakte és 1820-iki Schlussakte ugyanebben a dologban irányadó — már pedig irányadó — ama fejedelmi családok részére, melyeknek egyenjogúsági statutumai, illetve szilárdul kifejtett egyenjogúsági observanciája 1815 előtti időből való, — azaz körülbelül az összes német fejedelmi családok részére?

⁵⁸ Schulze id. m. II. 454. l.

⁵⁹ Sőt lehet, hogy az oldenburgi házi törvény egyáltalán nem kívánja a maga szabályait az illető mediatisált családra oktrojálni, és hogy nem kíván egyebet, mint hogy az illető család a saját szabályaihoz ragaszkodjék, azaz hogy ne enyhítsen azokon ad hoc beleegyezéssel.

egy esetre szóló enyhítő határozatokat — kifejezetten respektálandóknak mondja a maga részéről is.

Tisztelt teljes-ülés! Azt hiszem, kimutattam, hogy a «legitimos» a *pragmatica sanctio*ban nem fölösleges, még kevésbé antinomikus kitétel, s hogy éppen nem szolgálhat érvül az egyenjogú házasság követelménye ellen.

És ezzel befejeztem, a mit elő akartam adni. (*Hosszantartó élénk helyeslés és taps.*)